

Bijlage 15: De brieven van Pieter de la Rocque aan Prosper Marchand

A. Introductie

Kort na zijn aankomst op Loevestein startte een uitgebreide correspondentie tussen Pieter de la Rocque en zijn vriend Prosper Marchand (zie voor hem de hoofdtekst, paragraaf 5.6). De door De la Rocque in de periode 1748-1756 geschreven 53 brieven zijn bewaard gebleven, de brieven van Marchand aan De la Rocque helaas niet.¹ Die van De la Rocque zijn van eminent belang voor de reconstructie van zijn gevangenschap op Loevestein omdat ze tal van unieke bijzonderheden bevatten over zijn verblijf aldaar. Er zijn nauwelijks andere bronnen bewaard gebleven over de omstandigheden waaronder De la Rocque er de laatste fase van zijn leven doorbracht. De brieven geven voorts een gedetailleerd inzicht in de interesses van De la Rocque, vooral in zijn belangstelling voor literatuur. Ze leren ons ook veel over zijn persoonlijk wel en wee en over zijn sociale netwerk tijdens zijn detentie.

De eerste brief is gedateerd 23 juli 1748, de laatste 25 maart 1756. De frequentie van de brieven varieerde:

- 1748: 8
- 1749: 11
- 1750: 11
- 1751: 6
- 1752: 4
- 1753: 6
- 1754: 4
- 1755: 2
- 1756: 1

De dalende frequentie na 1750 is vermoedelijk vooral veroorzaakt door diverse lichamelijke kwalen van De la Rocque, in het bijzonder door de toenemende moeite die hij had om te schrijven vanwege pijn (door jicht) in zijn rechterhand. Dat in het laatstgenoemde jaar nog slechts één brief werd verzonden kan goeddeels worden verklaard uit het overlijden van Marchand op 14 juni 1756. Vanaf eind 1754 was deze nauwelijks nog in staat om (terug) te schrijven omdat hij getroffen was door een beroerte.²

Marchand schreef niet alleen aan De la Rocque, hij bezocht deze gewoonlijk ook tweemaal per jaar gedurende enkele dagen op Loevestein. Voor De la Rocque waren dit hoogtepunten in zijn bestaan aldaar, waar maandenlang verlangend naar werd uitgekeken. Uit de brieven kan worden opgemaakt dat ze innig bevriend waren. Het is veelzeggend dat van de 521 ontvangen brieven die in de ordening van de nalatenschap van Marchand als privé-correspondentie zijn gekwalificeerd De la Rocque er de meeste schreef.³ Geen van de andere 227 correspondenten schreef zoveel brieven als hij. Uit de brieven kan helaas niet worden opgemaakt hoe lang zij elkaar al kenden en op welke wijze zij met elkaar in contact zijn gekomen. Zeker is wel dat ze reeds vóór juli 1748 bevriend waren en deel uitmaakten van een gemeenschappelijke, waarschijnlijk Franstalige vriendenkring. De wederzijdse vrienden die in de brieven worden vermeld hebben zonder uitzondering een Franstalige achternaam.

In de onderhavige bijlage worden bijzonderheden vermeld die in de brieven van De la Rocque aan Marchand zijn aangetroffen.⁴ Daarbij was het niet mijn bedoeling om de brieven integraal te transcriberen, maar om er selectief gegevens uit te lichten die voor de reconstructie van het leven van Pieter de la Rocque van belang kunnen worden geacht. In het bijzonder is gespeurd naar feiten over:

- Zijn woon- en leefomstandigheden op Loevestein.
- De persoon De la Rocque; zijn gezondheid, levensvisie, religie, eetgewoonten, literaire belangstelling e.d..
- De personen met wie De la Rocque tijdens zijn gevangenschap op Loevestein (al dan niet op afstand) omging ofwel zijn sociale netwerk.

¹ De brieven van De la Rocque aan Marchand zijn opgenomen in de Collectie Prosper Marchand zoals deze berust bij de bibliotheek van de Universiteit Leiden (UBL 021; MAR 2). Deze collectie omvat ca. 2800 gedrukte werken, 77 handschriften (van Marchand en anderen) en ca. 1500 brieven. In de catalogus van de bibliotheek is de collectie in 2007 beschreven door André Bouwman.

² Berkvens-Stevelinck, 1987, p. 6. Marchand werd rechtszijdig verlamd.

³ Voor een overzicht van de privé-correspondentie van Prosper Marchand wordt verwezen naar Berkvens-Stevelinck. (m.m.v. A. Nieuweboer), 1988, p. 4-16.

⁴ Ik dank Christiane Berkvens-Stevelinck voor haar hulp bij het lezen en interpreteren van deze brieven.

Deze worden beknopt weergegeven. Hier en daar heb ik de brieven (veelal via voetnoten, soms via vierkante haken in de tekst) geannoteerd door mij bekende bijzonderheden ter verduidelijking toe te voegen, met name over vermelde personen, gebeurtenissen en boeken.

Helaas hebben de brieven door het overlijden van Marchand geen betrekking op de allerlaatste fase van het verblijf van De la Rocque op Loevestein, waardoor vrijwel niets bekend is over gebeurtenissen aldaar in de periode april 1756 tot mei 1760.

Bij het lezen en interpreteren van de brieven speelden enkele handicaps parten. Het was een probleem dat de brieven van Marchand aan Pieter de la Rocque niet bewaard zijn gebleven, waardoor sommige passages, die een reactie bevatten op eerdere correspondentie, niet goed te begrijpen zijn. Dan bediende De la Rocque zich vaak van versluierend, cryptisch en ironiserend taalgebruik, waardoor feit en fictie soms lastig te onderscheiden zijn. Maakte hij bijvoorbeeld nu wel of geen grapje toen hij schreef dat de papagaai in zijn kamer kikkers imiteerde?

Vervolgens kan niet uitgesloten worden dat de brieven gecodeerde passages bevatten. De la Rocque diende er rekening mee te houden dan zijn brieven in zijn nadeel (of in dat van zijn vrienden) door derden geopend zouden kunnen worden en dit kan ertoe geleid hebben dat hij met Marchand afspraken had gemaakt over boodschappen die hij in geheimitaal zou overbrengen. Ik heb het vermoeden dat hiervan soms sprake is geweest.

De beoordeling van de juistheid van beschreven ervaringen op Loevestein was niet goed mogelijk. De brieven bevatten de ongetwijfeld gekleurde zienswijze van De la Rocque op gebeurtenissen aldaar. Archivalia die een ander licht op beschreven gebeurtenissen en ervaringen zouden kunnen werpen zijn er nauwelijks, waardoor een validering van mededelingen van De la Rocque over zijn bestaan als gevangene niet goed mogelijk is. Als hij personen kritiseerde is geen hoor en wederhoor meer mogelijk. Tenslotte speelde bij het begrijpen van de brieven ook het handschrift parten; vooral de latere brieven zijn door de problemen die De la Rocque had met het schrijven lastig leesbaar. Ook door verbleekte inkt laat de leesbaarheid soms te wensen over.

B. Vertaalde fragmenten van de brieven

23-7-1748

- Het schijnt mij toe dat de noodlottige omstandigheden van deze tijd de goede aard van de prins [stadhouder Willem IV] geweld hebben aangedaan.
- Als mijn ellende en zelfs mijn leven van nut zouden zijn voor onze Republiek en deze rust zouden brengen die in verbanning lijkt te zijn [het was in bestuurlijk opzicht nog onrustig in de Republiek], dan zou ik mij daarmee troosten.
- Ik heb een zuiver geweten. Met behulp van God werk ik aan mijn zielerust door met spijt te bekennen dat mijn zonden jegens hem een geduchtere straf verdienen dan de beproeving die hij [God] mij liet ondergaan, uitsluitend steunend op de verdiensten van onze Goddelijke verlosser.
- Ik hoop dat hij [God] mijn zonden vergeeft omdat hij kwaad met goed vergeldt, terwijl de mensen het omgekeerde doen, zoals de ervaring iedere dag opnieuw leert.
- De wil van God moet geschieden; ik hoop hierin te berusten met behulp van de Heilige Geest.
- Ik schrijf u via (“sous le couvert”) de heer Van Hoorn, de raadsman (“le conseiller”).⁵ U zou mij een groot plezier doen door met hem te bezien of het niet raadzaam is mijn gehele bibliotheek te vervoeren naar zijn huis [in Den Haag] zodat u daar mijn Franse boeken zou kunnen doornemen en die eruit zou kunnen kiezen waarvan u denkt dat ze mij van pas komen en die mij toe te zenden of te brengen.
- Ik verlang ernaar u hier te spreken omdat niets zoveel troost geeft dan zich te onderhouden met oprechte mensen die ik hoog acht zoals u, geachte heer, voor wie ik oprecht een zeer nederige (onderdanige, ootmoedige) en gehoorzame dienaar ben [zo ondertekende De la Rocque vaak zijn brieven aan Marchand].

6-8-1748

- Notaris [Jacobus] Verlinden regelt de verkoop van mijn meubelen.⁶
- Onderzoekt u s.v.p. met hem mijn Franse boeken en bezie welke voor mij geschikt zijn.
- Mijn kokkin zal een diner voor u verzorgen als u op bezoek komt.
- Instrueer s.v.p. notaris Verlinden dat hij een rapport opstelt over de verkoop van de boeken die resteren.⁷

⁵ Met Van Hoorn is Mr. Hendrik van Hoorn (1687-1759) bedoeld die namens Zeeland in de periode 1713-1759 gedeputeerde was in de Staten-Generaal. Deze was een verre neef van de (in 1719 overleden) echtgenote van Pieter de la Rocque (Van Epen, p. 21-22).

⁶ Dit betrof waarschijnlijk de meubelen die zich bevonden in de “buitenplaats” van De la Rocque in Voorburg. Jacobus Verlinden was notaris te Den Haag in de periode 1727-1764. In zijn archivalia is over de genoemde verkoop niets aangetroffen.

- Hardenbroek [toen commandeur van Loevestein; zie hoofdstuk 5] verzoekt om de groeten over de brengen aan [Alexander] De la Millière.⁸
- Mijn knecht Jan Baptist [de Vleeshouwer; in het vervolg afgekort tot JB] zal een zakje zilvergeld brengen; verzoeken dit te bewaken (beheren).
- Doe de groeten aan monsr. De Saunières.⁹

15-8-1748

- Dat u en mijn andere vrienden mij steunen in mijn onvoorziene ellende is voor mij een grote troost.
- Ik verlang ernaar u en uw vrienden weer te zien;¹⁰ hopelijk kunt u mij samen met De la Millière bezoeken.
- Neem iemand mee die de taal [het Nederlands?] spreekt.
- In Gorcum kunt u zich wenden tot de heren Streso die u hierheen zullen brengen.¹¹
- Als u 's ochtends vroeg uit Den Haag vertrekt met een koets met twee paarden kunt u 's middags in Gorcum zijn.
- De beide heren Streso zijn een broer van de pensionaris van het Land van Hulst, waarde lieden van een respectabel geslacht; ik ken ze al 20 jaar; ze komen elke week bij mij op bezoek.¹²
- Doe s.v.p. de groeten aan monsr. La Millière.
- Probeer s.v.p. te achterhalen wat de broer van monsr. uw vriend die mij is komen opzoeken heeft gerapporteerd over mijn "malheur".
- Ik ontvang incomplete boeken zoals de delen 2 en 3 van de dictionaire de Feuretiere [Furetière] en een deel van l'Espion Ture [de Turkse spion].¹³
- Ik zou graag beschikken over de volgende boeken:
 - De twee andere delen van De Feuretiere.
 - Het vierde deel van De Calmet in het Nederlands.¹⁴
 - Burnet in het Engels, delen 1 t/m 8.¹⁵
 - Le Marq. [verm. de Marquis] de Feutiere sur la guerre.
 - Kleine boekjes 1 t/m 12 over de oorlog in Italië.
 - La Mort du juste 1/8, een deel [La Mort des justes ou la maniere de bien mourir, in een Nederlandse vertaling verschenen in 1714] en La morale chretienne abregée 1/8 twee delen, beide van de geachte [predikant] Jean de la Placette [1639-1718].
- Bezie s.v.p. met mijn kamerdienaar op welke wijze de boeken het beste vervoerd kunnen worden.

23-8-1748

- Ik heb uw brief van 19-8 ontvangen.

⁷ Ook hierover is in het archief van notaris Verlinden niets aangetroffen.

⁸ Alexander de la Millière werd op 20-11-1744 majoor in het regiment van Carel Smissaert; op 27-6-1747 werd hij in dit regiment bevorderd tot luitenant-kolonel; vanaf 8-9-1747 was Johan Chion du Vergé kolonel van dit regiment (Ringoïr, 1981 b, p. 37).

⁹ De Saunières is vermoedelijk identiek met Jacques de Saunières die op 13-2-1748 (toen 49 jaar oud) werd ondervraagd door de Hoge Krijgsraad over zijn rol als kapitein in het regiment van Daniel de Brauw tijdens de belegering en capitulatie van de Staatse vesting Philippine in april-mei 1747 (NA, arch. Hoge Krijgsraad, toegang 1.01.45, inv. 282). Deze is identiek met Jacques de Saunières de Laurière (NA, Raad van State, 1.01.19, inv. 1542, fol. 8 en 42).

¹⁰ Uit deze wens kan worden afgeleid dat De la Rocque en Marchand deel uitmaakten van een gemeenschappelijke vriendenkring.

¹¹ De heren Streso zijn de broers Petrus (Pieter) Gijsbert en Constantinus Streso die De la Rocque in Hulst had leren kennen; zie voor hen hoofdstuk 5, paragraaf 5.6.

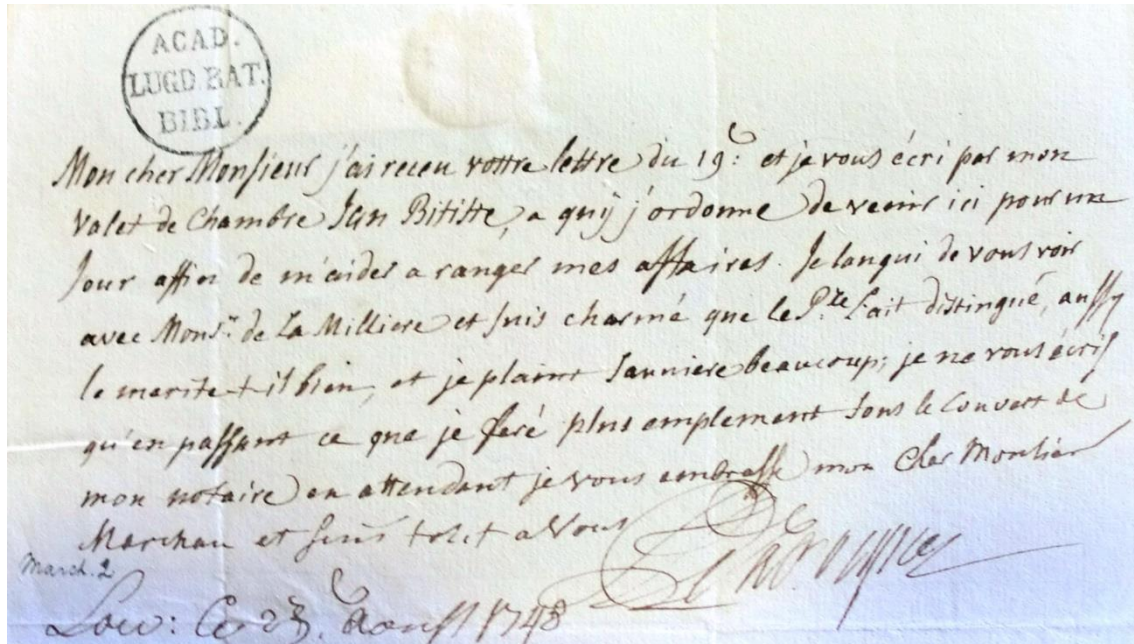
¹² De genoemde broer is Ludovicus (Lodewijk) Hillegardus Streso, geref. ged. Hulst 3-2-1708, begr. ald. 17-6-1786 (De Navorscher, jrg. 1882, p. 492).

¹³ Antoine Furetière, Dictionnaire universel contenant généralement tous les mots françois, tant vieux que modernes, et les termes de toutes les sciences et des arts (1690, posthume, avec une préface de Pierre Bayle).

¹⁴ Bedoeld is waarschijnlijk: Het algemeen groot historisch, oordeelkundig, chronologisch, geografisch, en letterlyk naam- en woord-boek, van den gantschen H. [Bybel], versierd met noodige landkaarten en koopere platen, dienende tot de gedenk-stukken der Jooden en andere outheden, ter opheldering der H. Schrift. / In 't Fransch beschreven door Augustinus Calmet; nu in 't Nederduitsch overgezet, merkelyk vermeerderd, en met aanmerkingen verrykt, door Mattheus Gargon (Amsterdam, 1725-1731).

¹⁵ Waarschijnlijk betreft het een boek (boekdelen) van Gilbert Burnet (1643-1715). Deze schreef o.m. boeken over de geschiedenis van de Reformatie en van de oorlogen in Engeland. Deze zijn in het Frans vertaald.

- Ik schrijf u via mijn kamerdienaar (“mon valet de chambre”) Jan Bitistre [Baptiste] die ik heb opgedragen om naar hier te komen om mij behulpzaam te zijn bij het regelen van mijn zaken.
- Ik verlang ernaar u te zien met monsr. De la Millière. Ik ben er gecharmeerd over dat hij onderscheiden is door de prins.
- Ik beklag [De] Saunières heel erg.
- Ik schrijf u via (“sous le couvert”) mijn notaris.
- Ik verlang ernaar u te kunnen omarmen.

De brief van 23-8-1748.

10-9-1748

- Ik feliciteer De la Millière met zijn succesvolle militaire sollicitatie.
- JB is naar Zeeland gestuurd [niet vermeld waarom].
- Ik ontving le Dictionnaire de Calmet.
- Ik wacht nog op de twee boekdelen van De Feuretiere.
- Ik sluit een lijst bij met de titels van boeken die ik graag wil lezen [NB: deze lijst niet aangetroffen]. JB zal ze een keer in Den Haag komen halen.
- U weet dat ik hoopte “en retraite” [teruggetrokken] te kunnen leven, maar een gedwongen retraite verschaft ons niet de rust van de geest.

19-9-1748

- Ik attendeer u op de reeds toegezonden lijst met verlangde boeken.
- JB komt naar Den Haag.
- Ik bewaak (zorg voor) de driedelige Dictionnaire Militaire die u heeft gestuurd.¹⁶

22-10-1748

- Ik heb de boekjes met uw biljet aan monsr. Hardenbroek gegeven die u hiervoor erkentelijk is; hij verblijft op zijn kamer vanwege een zware verkoudheid.
- Ik ben er gekrenkt over dat uw terugreis niet vlotter is verlopen [Marchand is dus op bezoek geweest].
- Ik ben boos over “niet t’huijs” waardoor u drie keer op een middag moest terugkeren [verm. trof Marchand in Gorcum tijdens zijn terugreis enkele malen iemand niet thuis].
- De onrust in de Republiek houdt de prinsgezinden bij de les.
- Rabarber is een zeer zacht laxermiddel en een vriend van de mens. Als voorzorg kan men het middel vier keer per jaar gebruiken.

¹⁶ Vermoedelijk is bedoeld op: François Alexandre Aubert de la Chesnaye des Bois, Dictionnaire militaire, portatif, contenant tous les termes propres à la guerre, Parijs, diverse drukken, drie delen.

- Ik geloof dat een vergelijkbaar middel, genomen tijdens een verblijf op een plaats zoals Sorgvlied [het landgoed van Willem Bentinck in Den Haag] (of een vergelijkbare plaats), het leven menselijk gesproken draaglijker [het Franse woord is vrijwel onleesbaar] zou maken.¹⁷
- Uw kort verblijf hier heeft mij goed gedaan.
- De groeten aan allen die van mij houden.

30-11-1748

- Ik heb de drie delen van De Vallemont ontvangen die u stuurde.¹⁸

16-1-1749

- Ik heb met plezier uw brief van 27 [december] ontvangen.
- De Hoge Krijgsraad onderzoekt de gebeurtenissen in Namen en Bergen op Zoom hetgeen de leden ervan zwaar zal belasten. Zij krijgen onaangename post van de fiscaal [van de Generaliteit, de aanklager]. De patriarchen [eerbiedwaardige grijsaards] die niets anders hebben gedaan dan hun plichten jegens God en hun troepen, wees gelukkig. Ik geloof dat Abraham [?] rustiger zal slapen dan Jan Wybo [de fiscaal van de Generaliteit; de aanklager in het proces tegen De la Rocque; zie hoofdstuk 4].¹⁹
- Ik was aanwezig tijdens een bijeenkomst van “Les Deputés du Conseil” [gedeputeerden van de Raad van State?] in 1741 in Den Haag.
- Ik hoop u met Pasen weer te ontmoeten zoals u hebt beloofd.
- Monsr. Bonhomme groet u; hij wil graag de drie delen aanschaffen van “des causes célèbres de Pitaval”.²⁰
- Ik heb nog geen nieuws vernomen over de Libraire Paillard.
- Adieu, mijn hand wordt moe.

17-3-1749

- Ik heb aan monsr. Bonhomme het boek gegeven dat u mij stuurde.
- Ik hoop u te zien wanneer het in Den Haag weer kermis is [dan verbleef Marchand daar liever niet]; als ik me niet vergis is dat de eerste zondag van mei.
- Ik groet u van monsr. Bonhomme. De heer en mevr. Hardenbroek passen vanwege zijn been al zes maanden op zijn kamer.
- Vanwege mijn hand kan ik nu [13-3] niet verder schrijven.
- Na goed geslapen te hebben hervat ik mijn brief [op 14-3].
- Ik heb achting voor mijn vrienden De Rivecourt en De la Millière;²¹ zelfs hun grootste vijanden kunnen hun verdiensten niet ontkennen. Noemt het huwelijk van De Rivecour jr. [nu zonder t].
- Vervolg op 15-3-1749. De 8ste van deze maand was er een “gala” in mijn kamer, d.w.z. dat monsr. Bonhomme, zijn vaandrig [verm. Dirk Bonhomme] en ik de eerste verjaardag hebben gevierd van de jonge graaf van Buren [erfstadhouder Willem Batavus]; men zou een slecht patriot zijn als men niet verheugd zou zijn over de zegen die God aan onze Republiek heeft toegekend. Ik hoop dat zijn geboorte niet het gevolg is geweest van uithuizigheid (“delogement”). [Volgt een passage die kan worden begrepen als een toespeling op het buitenechtelijke karakter van de geboorte van Willem Batavus. Er

¹⁷ Dit is een cryptische, mogelijk gecodeerde passage.

¹⁸ Met De Vallemont is waarschijnlijk bedoeld: Pierre le Lorrain de Vallemont (1649-1721). Dit is de auteur van “La physique occulte, ou traité de la baguette divinatoire”, uitgegeven door Adriaen Moetjens te Den Haag in 1722 en herdrukt in 1747 (twee delen) (hoewel: het boek dat De la Rocque noemde omvatte drie delen).

¹⁹ Met “Abraham” doelde De la Rocque mogelijk op Abraham Samuel Maurits de la Rocque. Deze werd op 7-12-1748 door de Hoge Krijgsraad vrijgesproken nadat hij door een (lagere) krijgsraad was veroordeeld; zie bijlage 1, p. 148-149.

²⁰ Gedoeld werd op: François Gayot de Pitaval (1673-1743), *Causes célèbres et intéressantes, avec les jugements qui les ont décidées*, eerste uitgave, Den Haag, 1734-1743. Voor bijzonderheden over de genoemde Bonhomme wordt verwezen naar de hoofdtekst (hoofdstuk 5, paragraaf 5.6).

²¹ De Rivecourt is generaal-majoor ridder George Frederik de Rivecourt. Hij is geboren in 1674 en vocht als Staats officier bij Lafelt op 2-7-1747 met zijn oudste zoon en zijn drie broers (Kobus en Rivecourt, p. 680-681; voorts Ringoir 1981 a, p. 29). Op 16-5-1747 werd hij benoemd tot generaal-majoor der cavalerie (Zwitzer, 2012, p. 701). Hij overleed op 17-9-1749 in Maastricht.

circuleerden destijds geruchten dat Anna van Hannover een verhouding had met de opperstalmeester Douwe Sirtema van Grovestins en dat deze diens biologische vader is].

- Stuur s.v.p. het boek “L’art de vivre content”, verschenen bij Etienne Roger in Amsterdam in 1711 [oorspronkelijk 1707] en geschreven door de auteur van “La pratique des vertus chrétiennes”.²²
- Idem het boek van de graaf van Poniatowski over Charles XII.²³
- Het is de broer van onze La Brouë die majoor is geworden en vervolgens kapitein in hetzelfde regiment.²⁴
- Ik zag “par la gazette” [in de krant] dat monsr. Du Roc [Matthieu Chambois du Roc] kolonel-commandant is geworden in het regiment van [Gideon] Soute, hetgeen mij voldoening geeft.²⁵
- Ik hoop dat de prins aan Saunières een compagnie zal geven in het regiment van Franse vluchtelingen.

12-4-1749

- Ik heb de catalogus van mijn boeken ontvangen.
- Ik verzoek u voor mijn rekening terug te kopen de grote Dictionaire de Mererij, 4 delen in kalfsleer.²⁶
- Idem het lexicon van Hübner, in het Nederlands “stadsen couranten-tolk” genoemd, in vier kalfsleren banden ingebonden.²⁷
- Ik heb l’Histoire de l’imprimerie [de geschiedenis van de boekdrukkunst] geplaatst [bedoeld zal zijn: in de boekenkast] tussen Beausobre sur la Bible en Tuaras [Thoyras], Histoire d’Engletaire.²⁸
- Als u er bent zullen we het glas heffen en een “Trio in Vino Veritas” vormen (u, Bonhomme en ik).
- Kom beslist om een volmaakt berustend mens op te vrolijken, maar niet met teveel neerslachtige literatuur.
- Ik heb bezoek gehad van enkele geachte personen die me verzekerd hebben dat monsr. Le Gl. [generaal] De Rivecour mij ook deze eer zal gunnen. Wat een genoegen voor een “afligé” [een verstotene] om te zien dat lieden met een vooraanstaande reputatie niet weigeren om hun vriendschap voort te zetten.
- Mijn huisknecht zal deze brief morgen posten en u in Gorcum opwachten, wanneer u althans zo reist. Laat me s.v.p. weten wanneer u vertrekt.

Juni 1749 (dag niet genoteerd)

- Ik heb uw twee brieven vergezeld van boeken in goede orde ontvangen.
- Plezierig te vernemen dat u een prompte en voorspoedige terugreis naar Den Haag hebt gehad.
- Ik ken geen personen die zo weinig eten en drinken zoals u; u bent tevreden met een portie van een gevangene.
- Monsr. Lafont heeft mij gisteren bezocht.²⁹ Hij heeft mij gevraagd u te verzekeren dat zijn geachte moeder u [een volgend keer] een slaapplek kan aanbieden in het geval u laat in Gorcum arriveert.

²² Deze auteur is Richard Allestree (1619-1681).

²³ Gedoeld is op: Stanisław Poniatowski (1676-1762), Remarques d’un seigneur polonois sur l’histoire de Charles XII, roi de Suede, par monsieur De Voltaire, verschenen in Den Haag bij A. Moetjens in 1741.

²⁴ “Onze” La Brouë = Johan Adolf de la Brouë, bevorderd tot majoor op 1-1-1748 in het regiment van Frederik August prins van Holstein-Gottorp; bevorderd tot luitenant-kolonel op 18-3-1766 en tot kolonel-commandant op 1-9-1766 (Ringoir, p. 45-46). De genoemde broer is vermoedelijk Gregorius Andries Rudolph de la Brouë die in 1783 commandeur werd van Heusden (Zwitser, 2012, p. 836).

²⁵ Deze bevordering vond plaats op 1-1-1748 (Ringoir, 1981 b, p. 64). Matthieu Chambois du Roc maakte enige tijd deel uit van het regiment van Pieter de la Rocque (zie hoofdstuk 2).

²⁶ Gedoeld is op: Louis Moréri (1643-1680), Le grand dictionnaire historique ou le mélange curieux de l’histoire sacrée et profane: qui contient en abrégé l’histoire fabuleuse des dieux & des heros de l’antiquité payenne, oorspronkelijk verschenen in 1698, herzien herdrukt in 1702 en 1718.

²⁷ Bedoeld is: Johann Hübner (1668-1731), De nieuwe, vermeerderde en verbeterde kouranten-tolk, of zakelyk, historisch- en staatkundig woordenboek, vertaald in het Nederlands, uitgegeven te Leiden in 1748.

²⁸ Wat Beausobre betreft zal gedoeld zijn op een van de vele boeken van Isaac de Beausobre (1659-1738) over religie en de Bijbel. Wat Thoyras betreft is gedoeld op: Paul de Rapin Thoyras (1661-1725), Histoire d’Angleterre, uitgegeven in Den Haag, 1724-1727 (later herdrukt). Het genoemde boek over de geschiedenis van de boekdrukkunst (Histoire de l’imprimerie) is geschreven door Marchand.

²⁹ Gabriel Lafont (La Font), geb. Rotterdam 1-3-1722, zoon van Gabriel Lafont (koopman te Rotterdam; vestigde zich daar na de herroeping van het Edict van Nantes in 1685) en Martha Lacaze. Gabriel jr. studeerde in Leiden, werd in 1747 proponent bij de Waalse gemeente en in 1748 predikant in Gorcum, waar hij op 17-4-1753 huwde met Martha Cazeaux (Cazaux). Hij werd in 1758 predikant in Maastricht waar hij op 26-7-1773 overleed (Nagtglas, deel 3, p. 8).

- Lafont zou graag beschikken over het boek *Le Concile de Trente* door Le Courayer.³⁰
- Idem over een boek van Docteur Dodrige [Doddridge].³¹
- Met ongeduld wacht ik op de volgende boeken van de beroemde docteur G. [William ofwel Guillaume] Sherlock (Scherlock) (ca. 1641-1707): *Du jugement dernier* [Het laatste oordeel] en *Le traité de la mort* [Beschouwing over de dood].
- Bonhomme is nog in Rotterdam; hij komt over 8 dagen terug.
- Ik heb mijn bewaker [daarmee bedoelde De la Rocque Hardenbroek] de twee delen van De Tillemont ter hand gesteld;³² volgende week zal ik u een detail [kunnen] geven van het gedrag van deze man die in humeurigheid (prikkelbaarheid) alle cipiers (“geoliers”) van de wereld overtreft.
- Ik retourneer het twaalfde deel van de heren de Bourdeille dat ik met plezier heb gelezen;³³ ik heb daarin vele portretten gevonden van bravachos [opscheppers] en rodomonts [pochers].
- Ik betuig mijn erkentelijkheid voor alle moeite die u voor mij doet en voor het cadeau dat u mij gaf met het boek van Jurieu over het concilie van Trente.³⁴
- De rust die op het water is teruggekeerd is in onze mooie Republiek nog niet hersteld, getuige de belangentegenstellingen die verhinderen dat de geesten zich stabiliseren. Maar ik hoop dat de prins het voorzichtig aan (“piano”) zal doen.
- Ik zou wensen dat “le feu de foi” [het opgelaaide vuur] geen enkele triestheid zal veroorzaken door plotseling (onvoorzien) onheil, maar men geneest niet gemakkelijk mensen die getroffen zijn door een paniekaanval, zoals ik heb opgemerkt in de boeken van de heren De Bourdeille waarover ik u schreef.
- [Verwijst naar een boek van Brantôme, p. 24, betreffende “la belle” expeditie van “du brave” Mondragon [Spaans veldheer] op het eiland Schouwen naar Zierikzee via het eiland genaamd Prinsenland.]³⁵
- Vereer mij s.v.p. enkele uren per week met kleine brieven die ik prefereer boven “grand volumes”.

25-6-1749

- JB bracht me uw brief en drie boeken: te weten Werentfels en de twee delen van *La Verité de la Religion Chrétienne [Reformée]* van [Samuel] Abbadie [1657-1740].³⁶
- [Verwijst naar de twee delen van *La Divinité de Jesus*.]³⁷
- Ik ben er verbaasd over dat het boek *Le Jugement dernier* van Scherlock [Sherlock] nog niet is gedrukt; dit boek verdient beter.³⁸ Ik hoop dat u een exemplaar voor mij kunt vinden.

³⁰ Gedoeld is op het boek “*Histoire du Concile de Trente*”, oorspronkelijk geschreven door Paolo Sarpi, en in het Frans vertaald en geannoteerd door Pierre François le Courayer (1681-1776), verschenen in Londen, 1736.

³¹ Gedoeld zal zijn op een van de vele boeken die de Engelsman Philip Doddrige schreef over religie; vermoedelijk is gedoeld op: *The rise and progress of religion in the soul*, verschenen in 1745 en in het Nederlands vertaald onder de titel: *Oorsprong en voortgang van waare godsdienstigheid in ’s menschen ziele*; zie voor het werk van deze auteur: J. van den Berg en G.F. Nuttall, *Philip Doddrige (1702-1751) and The Netherlands*, Leiden, 1987.

³² De bedoelde auteur is waarschijnlijk Sébastien Le Nain de Tillemont (1637-1698). Van zijn hand verschenen o.m.: *Histoire des empereurs et des autres princes qui ont régné durant les six premiers siècles de l’Église*; voorts: *Mémoires pour servir à l’histoire ecclésiastique des six premiers siècles*. Vermoedelijk doelde De la Rocque op een van deze boeken die in delen verschenen.

³³ Met de heren De Bourdeille zullen zijn bedoeld: Pierre de Bourdeille (ca. 1540-1614) (heer van Brantôme) en André, vicomte [burggraaf] de Bourdeille. Het is niet duidelijk waarover het twaalfde deel van hun boeken over de geschiedenis van Frankrijk handelt. Sommige delen bestrijken de krijgsgeschiedenis.

³⁴ Dit betreft waarschijnlijk: Pierre Jurieu (1637-1713), *Abrégé de l’histoire du Concile de Trente, avec un discours contenant les réflexions historiques sur les Conciles*, waarvan de tweede druk in Amsterdam verscheen in 1683.

³⁵ Dit betreft een passage in een boek [vermoedelijk van de heren De Bourdeille] over het Spaanse beleg van Zierikzee in de periode okt. 1575 t/m 29-7-1576. Prinsenland (Dinteloord) was toen geen eiland maar een schorren- en slikkengebied. De Spanjaarden trokken naar Zierikzee via het Zijpe.

³⁶ Het genoemde boek van Werentfels is mogelijk: Samuel Werenfels (1657-1740), *Sermons sur des vérités importantes de la religion, auxquels on a ajouté des Considérations sur la réunion des Protestans*, voor het eerst verschenen te Genève in 1715, vierde druk 1720. Het boek van Samuel Abbadie verscheen bij een Rotterdamse uitgever in 1718.

³⁷ Bedoeld is vermoedelijk: Jacques Abbadie (1654-1727), *Traité de la divinité de Nôtre Seigneur Jesus-Christ*, verschenen bij een Rotterdamse uitgever in 1690.

³⁸ Bedoeld zal zijn een herdruk. Van dit boek verscheen (in Amsterdam) reeds een herdruk in 1712.

- Ik twijfel geenszins aan de goede kwaliteit van het boek van Dodrige [Doddrige] aangezien de geachte heer De Superville belangstelling heeft voor het succes van de vertaling die ervan gemaakt is.³⁹ Monsr. Lafont en ik wachten de twee exemplaren af waarop u voor ons hebt ingetekend.
- De moeder van Lafont moet het bed houden vanwege uitgezaaide borstkanker.
- Monsr. Bonhomme is weer terug en groet u.
- Monsr. Hardenbroek heeft mij de twee delen van Tillemont teruggegeven zonder om het andere deel te vragen.
- Ik ben er ontstemd over dat Mr. Gilles zijn politieke baan heeft opgegeven, maar daar staat tegenover dat hij is opgevolgd door een zeer eerbaar man.⁴⁰
- Ik hoop dat de prins de gages zal geven aan generaal-majoor [ridder George Frederik] De Rivecourt. Ik hoop dat deze hier langs zal komen als hij zich terugtrekt uit Maastricht.

26-6-1749

- Dezelfde dag dat Hardenbroek naar mijn kamer kwam om van u afscheid te nemen gaf hij opdracht zonder iets te zeggen (“sans dire bou ni bas”) om de twee ramen die uitzicht geven op de rivier en waar we ’s middags thee dronken, te sluiten en voorts een van de twee (andere) ramen die uitzicht geven op de stinkende slotgracht. Ik kan nu slechts staande lezen voor het raam dat mij licht geeft, maar krijg geen frisse lucht voor mijn arme longen (“poitrine”).
- JB wordt door de oude sergeant van Hardenbroek onheus bejegend wanneer de poort moet worden geopend om voor mij boodschappen te doen.
- Hardenbroek weigerde de toegang van enkele van mijn vrienden. Deze poogden toegang te verkrijgen door ervoor te betalen.
- Mijn vrienden toonden zich bereid om aan Hardenbroek fl. 600 plus nog eens fl. 300 te betalen voor mijn verblijf op Loevestein.⁴¹
- Hardenbroek dwingt mij ieder jaar een fors bedrag te betalen voor de huur van mijn kamer en die van mijn huisknecht, beiden voorzien van mijn eigen meubelen.
- Ik heb veel moeite vanwege mijn “incommodité” [ongemak] om u verder te schrijven; morgen ga ik ermee door.
- Voor mijn kleine huishouden wordt fl. 600 per jaar gevraagd, d.w.z. voor de kosten van mijn bewaking en voor de huur van twee kamers, één voor mij en één voor mijn knecht. Ik heb geantwoord dat de bewakers al betaald worden en dat ik mijn eigen meubelen en ander huisraad betaal. Ik heb hem erg rustig geantwoord dat hij zijn mening op schrift moet stellen en ondertekenen en dat ik dit zal voegen bij een bezwaarschrift dat ik naar de prins zal sturen. Hij zei dat dit een grote [bedoeld zal zijn: lange] weg is. Tot heden heb ik zijn verklaring nog niet ontvangen [de afloop is niet bekend].
- Hardenbroek bezoekt de kerk niet gedurende de preek en neemt ook niet deel aan het Heilig Avondmaal. Wijlen de predikant [Francois Fock] weigerde hem apart de communie te geven, wensend dat hij aan dezelfde tafel zou zitten als de ouderlingen (“les ensiens”) en de anderen. In de afgelopen maand april heeft Hardenbroek de heren Gecommitteerde Raden gevraagd om een aparte plaats in de kerk om niet naast de officieren van zijn compagnie te hoeven zitten, wier nobel gezag [dat van de Gecommitteerde Raden] hij heeft genegeerd; na hun vertrek [het vertrek van de officieren; de eigen compagnie van Hardenbroek werd opgeheven] is hij van plaats veranderd en heeft hij een bank geplaatst waarop hij alleen zit met zijn vrouw. Een mens dat zo hoogmoedig en vrekkelig is, is niet capabel.

5-8-1749

- Ik heb in goede orde “Le rodomontades de Brantôme” ontvangen dat u mij hebt gestuurd.⁴²

³⁹ Met De Superville zal de predikant Daniel de Superville jr. (fils) (1700-1762) zijn bedoeld, zoon van Daniel de Superville sr. (père) (1657-1728). Beiden schreven boeken over het protestantisme.

⁴⁰ Mr. Gilles is identiek met Jacob Gilles. Deze werd in 1746 benoemd tot raadpensionaris van Holland (een sleutelpost in het openbaar bestuur van de Republiek), maar trad in die functie op eigen verzoek (maar vermoedelijk onder druk) reeds op 3 mei 1749 terug. Hij verkreeg dit ontslag, omschreven als thesaurier-generaal van Holland, met een jaarwedde van fl. 4000. Hij gold als een verdienstelijk staatsman (Van der Aa, deel 7, p. 186). Zijn opvolger was Pieter Steyn die de functie van raadpensionaris vervulde van 1749 tot 1772.

⁴¹ Deze betaling had vermoedelijk het karakter van een vooruitbetaling die door De la Rocque alsnog aan zijn vrienden zal zijn vergoed.

- Ik heb de groeten van u gedaan aan de heren Lafont en Bonhomme die mij net zoals de heren Streso bezoeken, hetgeen mij veel vreugde geeft.
- Volgende maand wordt in Gorcum de synode van de Franse kerk gehouden gedurende acht of tien dagen.
- De moeder van Lafont is overleden.
- Het boekje van monsr. De la Rocque uit Berlijn heb ik met plezier gelezen.
- Ik stuur iets mee voor [notaris] Verlinden die naar Den Haag is teruggekeerd nadat hij bij mij op bezoek is geweest.

15-9-1749

- Ik heb uw brief ontvangen met de twee delen over l’Histoire des Juifs.
- Ik stuur u bijgaand mijn vijf delen over dezelfde geschiedenis.
- Ik kan in mijn kleine bibliotheek niet vinden: Le Systeme de la religion protestante, van Cesar Pegorier, evangelisch predikant in Londen. Ik verzoek u om voor mij hiervan een nieuw exemplaar in kalfsleer te kopen.
- Voorts verzoek ik u de volgende boeken van Sherlock te leveren indien u ze tijdens een publieke verkoop kunt verkrijgen:
 - De la Mort.
 - Du jugement [dernier].
 - De la Providence [Traité sur la providence].
 - De l’immortalité de l’ame [et de la vie éternelle].
- Voorts: La pratique des vertus chrétiennes, vertaald uit het Engels, nieuwe editie “en grand octave” [acht delen] [van Richard Allestree; zie de brief van 17-3-1749].
- Voorts: Les Heros Chrétien, door R. Steele.⁴³
- Door de synode die in Gorcum is gehouden kreeg ik veel bezoek hetgeen mij veel genoegen verschafte, meer dan mijn cipier (“geolier”) [waarmee Hardenbroek werd bedoeld] die weer enkele razernij-aanvallen heeft gehad. Hij weigerde de toegang aan verscheidene verdienstelijke personen die mij wilden zien, zelfs aan twee predikanten. Hij heeft opnieuw drie van de vier ramen in mijn kamer gesloten.
- Hij heeft wijn van mij in zijn kelder in beslag genomen en mij duidelijk gemaakt dat hij op dezelfde voet wil doorgaan zolang de kwestie van de huur van de kamer niet is opgelost.
- Monsr. Prevost was hier om als een [vestingbouwkundig] ingenieur het slot te inspecteren;⁴⁴ hij toonde zich verbaasd over de ridiculiteit van Hardenbroek’s razernij en de onwaardigheid van diens handelen.
- De heren Lafont en Bonhomme groeten u en hopen met mij u weer te zien.

27-9-1749

- Ik stuur u een toekenning (“assignation”) van fl. 60 voor de boeken die u voor mij hebt gekocht.
- Ik geniet van de serieuze boeken van Scherlock: De la Providence, Preservatif contre le Papisme, l’Immortalité de l’Ame en Les temoins de Jesus Christ.
- En bij wijze van afwisseling van de lectuur betreffende Henrij 4 en Brouse zou ik graag in het bezit komen van:
 - La Vie.
 - Les memoires de Sully.⁴⁵
 - La Noue [alias] bras de fer.⁴⁶

⁴² Vermoedelijk betreft dit het deel van een serie boeken van Pierre de Bourdeille (heer van Brantôme) en André, vicomte de Bourdeille, dat betrekking heeft op “rodomontades espagnolles” (opscheppende Spanjaarden).

⁴³ Dit oorspronkelijk Engelstalige boek van Richard Steele (1672-1729) was in het Frans vertaald door M.A. de Beaumarchais.

⁴⁴ Hij is ofwel Jean Philip Prevost dan wel Jean Bernard Prevost, beiden vestingbouwkundig ingenieur (Ringoir, 1980 b, p. 35 en 36).

⁴⁵ Bedoeld is waarschijnlijk: Maximilaen de Béthune, duc de Sully, Mémoires du duc de Sully, Londen 1745 (de auteur leefde van 1559 tot 1641).

⁴⁶ Francois de la Noue, genaamd Bras-de-Fer (1531-1591), is bekend geworden als een hugenootse legerkapitein in de tweede helft van de 16de eeuw. Hij schreef: Discours politiques et militaires du Seigneur de La Noue, dat voor het eerst in 1587 werd gedrukt en een gezaghebbend boek werd op het terrein van de krijgskunst. Over hem zijn verscheidene biografieën gepubliceerd; zie:

- Merveillance introduction a la Geographie, tweede deel, door Neusch [of Veusch, Vensch?]; NB: in het geval dit goed zou zijn is dit voor mijn vriend Streso.
- L'Histoire generale des voyages (op zee en op land) met kaarten van Schleij in 7 delen.⁴⁷
- Onze man [Hardenbroek] pakt de zaken anders aan ("changer de batterie") sinds de ontvangst van een brief die hem ongerust maakte [Hardenbroek heeft kennelijk een vermanende brief ontvangen, vermoedelijk naar aanleiding van klachten van De la Rocque en/of diens vrienden over de bejegening van De la Rocque].

23-10-1749

- [Deze brief is een reactie op een brief van Marchand van 17-10-1749].
- Bestelt Le Voijage d' Anson en l'Histoire Generale des Voijages.⁴⁸
- De betaling verloopt via mijn notaris.
- Monsr. Lafont verzoekt om te proberen enkele boeken op een veiling te kopen [de bijgesloten lijst is niet aangetroffen].
- Monsr. Bonhomme zou u helaas niet meer zien voor zijn vertrek naar Maastricht vanwege de licentie [opheffing] van de compagnie van Hardenbroek waarvan hij [Bonhomme] luitenant is. Maar de ziekte van zijn echtgenote houdt hen de gehele winter hier; ze vertrekken vermoedelijk pas in het voorjaar. Het is een eerlijk mens aan wie Madame La Fortune zeker geen gerechtigheid heeft gegeven.

15-11-1749

- Ik ontving van u de memoires van De Sully en stuur u een betaalbewijs van fl. 40.
- Wat betreft Le Voijage d'Anson: mocht er een Nederlandse vertaling zijn die door de kenners is goedgekeurd dan geef ik daar de voorkeur aan boven de Franse uitvoering en wel vanwege de "termes de l'art" die gebruikt worden in de marine (zeevaart). Daar ben ik in het Nederlands mee vertrouwd vanwege een zeereis die ik in mijn jeugd heb gemaakt. Anders prefereer ik een Engelstalige versie.

30-1-1750

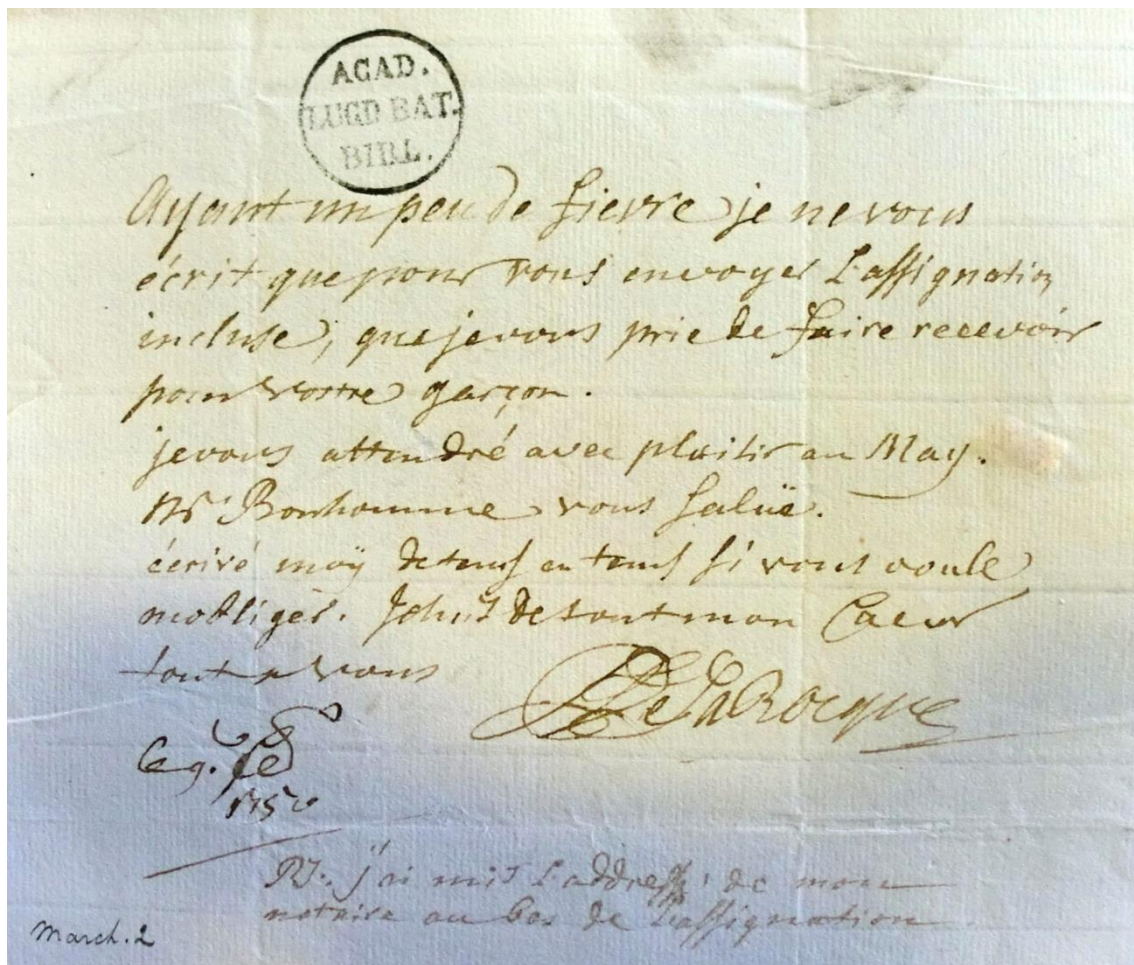
- Ik ontving de kaart van Dehont en de kalender van Moetjens.⁴⁹
- Stuur s.v.p. een rekening van uw onkosten die ik via mijn notaris zal vergoeden.
- Monsr. Lafont zal u fl. 6 en 5 stuivers betalen.
- Het slechte seizoen verhindert mijn bureu uit Gorcum om op bezoek te komen; ik moet mij amuseren met de illustere Anson, in afwachting van een gebaar van de prins om mij te verplaatsen naar een plaats in deze provincie [de Republiek] waar ik het genoeg zou hebben om u vaker te zien.
- Mijn vriend Bonhomme is nog hier vanwege indispositie van zijn vrouw; hij zal wel blijven tot mei; hij bezoekt mij tweemaal per week een uur, zolang als zijn hoge leeftijd hem toestaat.

http://en.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_de_la_Noue. Pierre de Brantôme besteedde aandacht aan hem in "Vies des capitaines francais".

⁴⁷ Mogelijk doelde De la Rocque op de reeks Histoire Générale des voyages van Antoine François Prévost (alias Prévost d'Exiles) (1697-1763). Met Schleij is waarschijnlijk de tekenaar en graveur Jacobus van der Schley (1715-1779) bedoeld.

⁴⁸ Het bedoelde boek van Anson is waarschijnlijk: lord George Anson, A voyage round the world in the years MDCCXL [1740], verschenen in Londen in 1749 (4 delen).

⁴⁹ Met Moetjens zal de Haagse boekverkoper Adriaan Moetjens zijn bedoeld. Deze gaf in 1705 het geschrift "Guide de La Haye" uit; mogelijk is dit de bedoelde kalender.

De brief van 9-2-1750.

9-2-1750

- Ik heb een beetje koorts.
- Ik stuur u hierbij een betaalbewijs ("assignation") met het verzoek dit door uw knecht te laten terugsturen.
- Ik verwacht u met plezier in mei.
- Monsr. Bonhomme groet u.
- Ik zal me tot mijn notaris wenden voor een betaalbewijs.

14-3-1750

- Dank voor de toezending van La vie spirituelle van de beroemde Vitringa.⁵⁰ Ik heb dit boek met plezier gelezen.
- [De] Saunières leest de vierlingen van de deugdzame Pijbrac.⁵¹
- Ik zal blij zijn wanneer de verandering die in onze Republiek is gekomen genoeg zal verschaffen aan monsr. De la Millière waarvan hij thans geniet.⁵² Ik geniet niet minder van het herstel van de beroemde en deugdzame juffrouw Du Frené [goede bekende van Marchand].
- Ik hoop niet dat ik via de lucht de reumatiek zal overdragen waar u last van hebt.

⁵⁰ Waarschijnlijk is bedoeld op een boek van de Nederlandse theoloog Campegius Vitringa sr. (1659-1722) of Campegius Vitringa jr. (1693-1723).

⁵¹ Gedoeld zal zijn op: Gui Du Faur de Pibrac (1529-1584), Les Quatrains des sieur de Pybrac; contenant préceptes et enseignements utiles pour la vie de l'homme, de nouveau mis en leur ordre et augmentez par le dict seigneur; voor het eerst verschenen in Parijs in 1576 (heruitgegeven te Amsterdam in 1709).

⁵² Mogelijk doelt De la Rocque op de ingrijpende reorganisatie van het Staatse leger in 1749 als uitvloeisel van de beëindiging van de Oostenrijkse Successieoorlog waardoor vele officieren vroegtijdig werden gepensioneerd.

- Ik dank God dat ik geen koorts meer heb, geen duizelingen (“vertiges”) en druk op de borst (benauwdheid); voor een keer mag een 70-jarige bevrijd zijn en dat is genoeg.
- Ik heb uw groeten overgebracht aan mijn “société” [waarmee De la Rocque zijn naaste vrienden bedoelde] die u de groeten terug doen en u met veel ongeduld verwachten.

16-4-1750

- Met mijn vrienden Lafont (de predikant, de deugdzame), Bonhomme en de beide Streso’s zie ik uit naar uw naderende komst.
- Om mij te amuseren heb ik het journaal van [Jacob] Eggers gelezen over de verovering van Bergen op Zoom, opgedragen aan prins Xavier hertog van Saxen.⁵³ Dit journaal kan dienen als een vervolg op de verslagen van de campagnes van 1746 en 1747 (die ik nog niet heb gelezen); u doet mij een plezier door mij te vertellen of deze journalen voor mij de moeite waard zijn om aan te schaffen.
- In de krant (“gazette”) lees ik dat in Straatsburg alle plattegronden van steden die de Fransen tijdens de laatste oorlog in de Lage Landen hebben veroverd in druk zijn uitgegeven.⁵⁴ De distributie zou in handen zijn van een boekhandel in Den Haag genaamd Gosse.⁵⁵ Kunt u voor mij informeren naar de prijs? Ik kan mij niet veroorloven om mijn geld over de balk te gooien. Ik eet liever een goede ham met mijn vriend dan slechte boeken te kopen. Mocht de kaart van Hulst te koop zijn dan verzoek ik u die voor mij aan te schaffen.
- Laat me s.v.p. weten op welke dag u naar Gorcum vertrekt.

28-4-1750

- [JB wordt omschreven als “mon fidelle domestique”].
- Lever s.v.p. le recueil [de verzameling] des Mans etc., gedrukt in Staatsburg plus het negende deel van l’Histoire des Voijages dat onlangs is verschenen naar men mij verzekerde.
- Terwijl monsr. De Villemont Den Haag verlaat vanwege een ongerustheid van de geest om zich in Maastricht te vestigen, vestigt monsr. Bonhomme zich daarentegen vanwege solide redenen vanuit Maastricht in Vianen;⁵⁶ hij verheugt zich op de komende ontmoeting met u.
- Ik informeer u erover dat mr. Van Hoey, secretaris van Gorcum en familie van monsr. de ambassadeur, zwager (“beau-frère”) wordt van monsr. Lafont; hij is een hoffelijk en discreet man die gereisd heeft en goed Frans spreekt.⁵⁷
- Zij [vermoedelijk Lafont met zijn a.s. zwager] hebben beloofd om morgen “ma soupe d’Hermite” [vermoedelijk bouillon-tabletten; De la Rocque noemde zijn behuizing op Loevestein soms zijn “hermitage”] mee te nemen.

5-6-1750

- [Uit de brief blijkt dat Marchand op bezoek is geweest en een moeizame terugreis had].

⁵³ Het journaal van Jacob Eggers (een Zweedse luitenant-kolonel ingenieur, later Jacob baron Eggers) over het beleg van Bergen op Zoom in 1747 verscheen in 1750 in druk. De la Rocque kreeg het dus al snel tot zijn beschikking. In 2007 verscheen van de hand van (de luitenant-kolonel b.d.) W.P. van Riemsdijk onder de titel “Het beleg en de inname van Bergen op Zoom en het fort De Roovere in 1747” een Nederlandse vertaling, uitgegeven door de Stichting West-Brabantse Waterlinie en de Geschiedkundige Kring van Stad en Land van Bergen op Zoom.

⁵⁴ Waarschijnlijk doelde De la Rocque op het boek “Plans et journaux des sieges de la dernière guerre de Flandres, rassemblés par deux capitaines étrangers au service de France” [de genoemde kapiteinen zijn: Funck et D’Illens], verschenen te Straatsburg (bij Melchior Pauschinger) in 1750 en opgedragen aan de Franse minister van Oorlog, graaf D’Argenson.

⁵⁵ Vermoedelijk wordt de Haagse boekhandelaar Pierre Gosse jr. bedoeld.

⁵⁶ Vianen was toen een belangrijke garnizoensplaats van het Staatse leger.

⁵⁷ De bedoelde secretaris van Gorcum is Mr. Johan Schilthouwer van Hoey, geb. Gorcum 26-3-1722 (een dag later gedoopt aldaar), zoon van Mr. Abraham van Hoey (o.m. pensionaris, drossaart, schepen en burgemeester te Gorcum) en Cecilia Geertruyd Schilthouwer. Hij huwde te Gorcum op 25-1-1752 met Cornelia Boudina Mathia van Oostee (Telders en Van Duyn, p. 83-84). Het is onduidelijk waarom hij door De la Rocque is vermeld als een zwager van de predikant Gabriel Lafont. De term zwager werd destijds in de brede betekenis gehanteerd als aanduiding van een familielid. Met de door De la Rocque genoemde ambassadeur moet zijn bedoeld op een neef van de vader van Mr. Johan Schilthouwer van Hoey die eveneens Abraham van Hoey heette. Het betreft de op 10 juli 1684 in Den Haag geboren Abraham van Hoey die ambassadeur was van de Republiek in Frankrijk in de periode 1727-1747. Deze was voorts o.m. pensionaris van Gorcum en raadsheer in het Hof van Holland. Hij was gehuwd met Aletta van Neck en werd in Gorcum op 20-10-1766 begraven (Telders en Van Duyn, p. 83).

- U bent een geleerde zonder vrees.
- Ik hoop dat u nog eens gelegenheid hebt om met mij een bundel asperges met “jus de la Treille” (druivennat, wijn) te eten, als de wijnoogst is binnengehaald.
- Na uw vertrek hebben mijn knechten [meervoud; daarmee werden JB en zijn vrouw bedoeld] de [officiers]woning gehuurd waarin mijn waarde vriend [Hendrik] Bonhomme woonde; deze woning heeft vier kamers, een grenier (zolder of opslagplaats), een keuken en een kelder; ze kunnen me nu in de zomer boterhammen zonder gesmolten boter bezorgen en voorts melk die niet zuur is en vlees in een goed eetbare staat; aangezien dit gelijkvloerse logement voor mij geschikt zou zijn heb ik schriftelijk verzocht om van kamer te mogen wisselen en daar te gaan wonen en in het fort te kunnen wandelen en zodoende mijn luchtwegen te verlichten evenals mijn knie die begint op te zwellen op een stugge manier zodat ik deze moet omzwachtelen; als de prins ermee instemt zal JB een kamer voor u en voor mij in orde maken, maar indien St. Serenissime (zijne doorluchtigheid) dit weigert zijn de beide kamers voor u ter beschikking.⁵⁸
- Mijn vrienden en monsr. Hardenbroek groeten u. Van laatstgenoemde retourneer ik hierbij een boek dat hij van u ter inzage kreeg.
- Ik groet mademoiselle Du Fraisé.
- Wanneer u nog eens boeken stuurt, stuur dan s.v.p. tevens weer [soep]tabletten.
- Een bezoek van monsr. De la Millière zou mij zeer verheugen, hopen dat hij een “ruade” (achterwaartse schop) zal geven aan de politiek.
- U doet mij een plezier door mij te informeren indien u mijn pas getrouwde bloedverwant (“mon parent le jeune marié”) hebt gezien [het is onbekend wie hier werd bedoeld].
- De synode in Middelburg heeft volgens monsr. Lafont positief geoordeeld over de [Waalse] kerk van Gorcum door een rapport aan Mr. [verm. de predikant] Harenc; ik nam hier met genoeg kennis van; de kerk daar heeft een waardige pasteur (predikant) [bedoeld zal zijn: Lafont].
- Over mijn “solicitation” [verzoek; verm. betreffende zijn huisvesting] is nog niet beslist. Ik wacht dit geduldig af, me ’s middags bezighoudend met “lectures oposée aux p.a 27 et 28 en question” [?] en na het diner reis ik met “mes Anglois” in het vierde deel van de wereld, zonder hun wakker (“reveille-matin”) te vergeten; zij [mogelijk worden de kikkers in de slotgracht bedoeld] vermeerderen hun kleine familie ook op een vrolijke manier.
- Hardenbroek bedankt u voor de boeken die hij ter inzage kreeg.
- Ik groet mademoiselle Du Frainé.

5-7-1750

- Ik retourneer een deel [verm. het derde] van Tillemont dat monsr. Hardenbroek van u heeft geleend.
- [De boeken van] Prideau en Turetin zijn goed ingebonden.
- De ordening van de kaarten in het negende deel van “Des Voijages” is een beetje afgeraffeld.
- Ik zou graag weten hoeveel water men ongeveer bij een tablet moet voegen om een behoorlijke soep te verkrijgen, ofwel, betreft dit een halve pint, driekwart pint of een hele pint [in Frankrijk bedroeg een pint als vochtmaat destijds 0,93 liter]? Mijn huisknecht weet het niet en ik evenmin.

15-8-1750

- Ik stuur u vier ducaten, zowel voor uw laatste zending als voor de soeptabletten die ik u vraag te sturen.
- De bode van Gorcum zal u deze brief ter hand stellen in een enveloppe van mijn vriend Streso.
- Brieven van goede vrienden zijn voor mij een grote troost in mijn trieste eenzaamheid.
- Mijn oude vriend Bonhomme heeft aan de prins een pensioen als luitenant voorgesteld van 40 ducaten per jaar. Ik hoop dat de prins dit zal toestaan.
- Bericht me s.v.p. of [het boek van] Doddridge in het Frans is verschenen.
- Onze “divins” [?] zijn erg traag (lui).
- Ik las in “de Gasette” welke functie is gegeven aan de heer De la Millière, die eindelijk met pensioen is; ik hoop dat hij de rest van zijn leven in Vianen zal doorbrengen en dat ik het genoeg zal hebben om hem daar te zien.
- Kunt u mij laten weten hoe de zaak van de ongelukkige Col. [kolonel] Lamb. [Lambrechts?] is afgelopen?⁵⁹

⁵⁸ Anno 2014 biedt het pand opnieuw logeergelegenheid (“Suite & Breakfast”) voor gasten.

⁵⁹ Hij bedoelde vermoedelijk Charles de Lambregts (Ringoir, 1981 b, p. 56). Als commandeur van Staats-Vlaanderen schreef De la Rocque aan De Lambregts op 2-1-1747 een brief over de verdediging van Sluis, waarvoor deze als kolonel-commandant toen verantwoordelijk was (NA, arch. Hoge Krijgsraden, toegang 1.01.45, inv. 282).

- De groeten aan mademoiselle Du Fraisné [nu geschreven met een s].
- Ik beëindig mijn brief met een trillende hand.

19-9-1750

- Ik heb uw ongedateerde brief met vier [soep]tabletten ontvangen.
- Monsr. De la Millière en ik drinken op de gezondheid van mademoiselle Du Freisnai en die van u.
- Volgt een passage over de aankoop van kaarten (plattegronden) tijdens de veiling van [boeken van?] de graaf van Obdam.⁶⁰
- Ik verzoek u om in plaats van twee, drie exemplaren te leveren van De Doddridge, te weten één voor monsr. Lafont en twee voor mij.
- [als naschrift onder de handtekening] De besluitvorming over mijn interne verhuizing [naar de voormalige officierswoning] wordt getraineed.
- P.S.: de 20ste is de ongelukkige coll. LB [Lambrechts?] ontboden [vermoedelijk bij de krijgsraad].

17-10-1750

- [De brief begint met een beschouwing over de plattegronden van de strijdtoneelen tijdens de laatste oorlog].
- Gedurende de winter verblijf ik alleen in een cel zoals een monnik, uitgezonderd wanneer ik vlees en soep eet, hetgeen mij doet verlangen naar Maitre André.
- Stuur mij s.v.p. nog zes tabletten (“a soupe”).
- Lever s.v.p. van Sherlock “Traité de la Providence”.
- Pallardij is vrijgekomen.⁶¹ Hopelijk gevolgd door LB [Lambrechts]; wat een vreugde indien hij geheel bevrijd zal zijn.⁶² Waar zou hij nu verblijven? Pallardij zal het u zeggen, net zoals de heren de graven van Königsegg en De Lannoij dachten over mijn persoon, want ik twijfel er niet aan dat zij hem [verm. Lambrechts] langs hebben zien komen (“car je ne doutte pas qu’ il ne aijé vus a vienne”).⁶³
- Wat de nieuwe woonplaats van De la Millière betreft: zijn nobele en beschaafde manieren verdragen zich niet met het merendeel van de belangrijkste bewoners, maar wanneer hij twee of drie geschikte behuizingen zal vinden zal dit voor de pensionering voldoende zijn, mede gelet op de mogelijkheid om af en toe voor ontspanning Utrecht te bezoeken. Ik hoop dat de nabijheid daarvan mij eens het genoegen zal verschaffen om hem te zien.
- Met excuses voor mijn handschrift (krabbelschrift).

28-12-1750

- Ik zal voor u in de kazerne [het officiersappartement] waar De Bonhomme woonde een hoge kamer regelen; zonder ochtendreveil, maar rustig nabij mijn boeken, en voldoende verwijderd van mijn slaapkamer om geen last te hebben van mijn vreselijke nachtelijke hoestbuien.
- De Prins heeft mij ook toestemming te geven om met discretie in het fort te wandelen, maar dit zal naar alle waarschijnlijkheid slechts van korte duur kunnen zijn; mijn knie en de koorts maken dat ik me nauwelijks kan bewegen, behalve dan dat ik niet anders zoek dan, eenzaam en met een rustige geest, mijn ziel in vrede te bezitten, afwachting tot dat God me gratie zal verlenen door een kosteloos verblijf toe te staan in zijn eeuwige rust.
- Lever s.v.p. het tiende deel van “Des Voyages”.
- Ik ga nu een van de laatste van de tien [soep]tabletten nemen die u mij stuurde.

⁶⁰ Obdam is vermoedelijk Jacob van Wassenaer van Obdam, generaal der cavalerie, gouverneur van Den Bosch 1703-1714, overl. 24-5-1714.

⁶¹ Mogelijk is bedoeld op Hendrik Pallardy, hoewel deze in 1750 geen luitenant was. Deze werd benoemd tot majoor in het regiment van Barend Cornelis baron van Reede van Outshoorn op 22-7-1746, tot majoor in het regiment van Villattes, op 27-1-1748, bevorderd tot kolonel-commandant in dit regiment op 18-3-1766, bevorderd tot generaal-majoor op 22-6-1779, benoemd tot kolonel van dit regiment op 8-8-1785 en tenslotte bevorderd tot luitenant-generaal op 15-9-1790 (Ringoïr, 1981 b, p. 42, 44 en 56). Op 22-7-1746 werd Charles [de] Lambregts kolonel-commandant van dit regiment, dat in 1748 werd gevoegd bij dat van Francois Alexander de la Rivière.

⁶² Prins Willem IV besloot op 1-9-1751 (zijn verjaardag) Lambrechts in vrijheid te stellen.

⁶³ Met Königsegg is vermoedelijk bedoeld: Joseph Georg Lothar graaf van Königsegg-Rothenfels (1722-1761), Oostenrijks bevelvoerder tijdens de Slag bij Fontenoy op 11-5-1745, waarbij ook Pieter de la Rocque als Staats hoofdofficier betrokken was (Zwitzer, 2012, diverse plaatsen). De Lannoij is mogelijk identiek met Hendrik de Lannoij (zie de brief aan Marchand van 25-3-1756).

- Mijn knechten verheugen zich erover dat ze bevrijd zijn van de grootste “chipoteur” van de wereld [waarmee waarschijnlijk is bedoeld op Hardenbroek die toen tijdelijk niet meer op Loevestein verbleef].⁶⁴ Ik ben [weer] baas over mijzelf (“je fère maître chez moi”).

15-2-1751

- De koorts is over en heeft plaats gemaakt voor een heftiger aanval van schaamte dat ik niet in staat was om te reageren op uw twee brieven.
- Ik dank u voor de toezending van de mooie plattegrond van d’Högstet [?].
- Ik las met veel plezier de verhandeling van Sherlock over de Voorzienigheid.
- Ik blik vooruit op het weerzien in mei.
- Niet mijn vriend de secretaris [van Gorcum; Van Hoey] is dood, maar een van zijn familieleden met dezelfde naam en hetzelfde karakter.⁶⁵

26-4-1751

- Omdat ik al enige tijd niets meer van u vernomen heb vrees ik dat ik voor u ongemakkelijk ben.
- Ik hoop u spoedig weer hier te zien.
- Ik heb last van mijn rechterheup maar ik werk aan mijn herstel, wandelend in mijn maisonnette.
- Mijn ogen zijn een beetje rood vanwege het lezen. Ik hoop dat dit beter wordt in de lente, indien mijn ouderdom dit zal toestaan.

13-6-1751 (toen gepost, deels geschreven op 7 en 9 juni)

- Ik heb regelmatig last van jicht, koorts, kies- en maagpijn en probeer op allerlei manieren zoals met een mengsel van kruiden om de kwalen te bestrijden.
- Op 13 mei ging ik voor de eerste keer hier naar de kerk, hetgeen ik nu iedere zondag ga doen.
- Op zijn beurt ging JB bibberen van de koorts, maar dit zal door het slikken van medicijnen hopelijk overgaan.
- Ik hoop dat u kans ziet om uw sobere, rechtvaardige en religieuze leven voort te zetten.
- Is monsr. [De] Lannoy nog in Den Haag of verblijft hij in Vlaanderen?
- Ik beklaag Saunières; hij heeft een beschermheer nodig zoals de anderen. Enfin, ieder moet zijn kruis dragen en berustend Sherlock lezen.
- Mijn hand hindert me om te schrijven; daarom doe ik dit met onderbrekingen.
- Ik verwacht bezoek van mijn vrienden Streso.

10-7-1751

- Als u komt krijgt u een slaapkamer naast de “celle” [kamer] waar mijn boeken zijn geplaatst.
- Neem s.v.p. weer enkele [soep]tabletten mee.
- Koop voor mij s.v.p. een boekje over La Mécanique du Feu;⁶⁶ zie de bijgesloten [niet aangetroffen] titel, gebonden in twee banden of [in] “Burgemeester ou Parise band” [zo werd een bepaald boekbindprincipe genoemd].
- Volgende week komt monsr. De la Millière op bezoek.
- Over luitenant-kolonel Saunières onderhouden wij ons gezamenlijk zonder dit aan het papier toe te vertrouwen [zonder papier te verknoeien] wegens kwesties die niet geschikt zijn voor een vriendschappelijke conversatie [mogelijk bedoelt De la Rocque dat hij hierover liever niet wil schrijven uit angst dat de brief onderworpen is aan censuur].
- Breng s.v.p. de groeten over aan mademoiselle Du Freiné.
- Lever voor mij s.v.p. Le Mot de Bilbau van Bilebroc.
- Ik heb St. Elene [mogelijk een boek] gevonden.
- Ik hoop u in september te begroeten. Enkele van mijn vrienden zullen u bevallen en anderen spreken helemaal geen Frans.

⁶⁴ De afwezigheid van Hardenbroek hield vermoedelijk verband met de opheffing van zijn “vaste” compagnie op Loevestein in 1749. Hij verhuisde daarna tijdelijk met zijn echtgenote naar Heeswijk-Dinther, anno 2014 gemeente Bernheze (Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 6, p. 703) hoewel hij formeel als commandeur verantwoordelijk bleef voor slot Loevestein. Na 28-12-1750 komt Hardenbroek in de brieven aan Marchand niet meer voor.

⁶⁵ Bedoeld werd: Caspar van Hoey, overl. te Gorcum 3-1-1751.

⁶⁶ Mogelijk is bedoeld op: Nicolas Gauger, La mécanique du feu ou l'art d'en augmenter les effets, & d'en diminuer la dépense: contenant le traité de nouvelles cheminées, qui échaussent plus que les cheminées ordinaires, & qui ne sont point sujettes à fumer, verschenen in Amsterdam, 1714.

7-9-1751

- Nu [de vertaling van] het boek van docteur Dodrige [Doddridge] eindelijk gaat verschijnen verzoek ik [nogmaals] twee exemplaren voor mij te kopen en één voor monsr. Lafont.
- Wat de soeptabletten betreft: ik heb er gedurende de winter geen behoefte aan, maar wel in de zomer; ik verzoek u [alvast] er zes voor mij te regelen ten behoeve van de volgende maand mei.
- Graag ontvang ik ook Les Memoires de Brandenburg, opgedragen aan de koning van Pruisen.
- Ik verwacht nog het boek La Méchanique du Feu.
- Ik heb me deze zomer redelijk gevoeld, maar nu begin ik weer last te krijgen van mijn luchtwegen zoals meestal in november, maar de wil van God zal een feit zijn.
- Ik heb nog niet genoeg geleefd en ik moet er niet aan denken om de aarde te verlaten nu ik 72 jaar oud ben. Ik dank God de eeuwige [volgt een gedicht op rijm].
- De prins heeft op zijn verjaardag [1 september] laten zien dat hij in staat is tot mildheid, door de arme Lambrechts vrij te laten. Ik twijfel er niet aan dat Hare Koninklijke Hoogheid [Anna van Hannover], waarvan de heldhaftige en christelijke ziel niet onder doet voor die van haar illustere echtgenoot, op haar beurt hetzelfde zal doen ten behoeve van iemand anders.⁶⁷ Dat zal me verheugen. Helaas voor mij! Ik hoop op niets meer en bewaar de rust.
- Mijn vrienden uit Gorcum zijn op reis; als ze terug zijn zal ik ze van u groeten.
- Gegroet mijn dierbare en waarde vriend.

Nov./dec. 1751⁶⁸

- Een aanval van jicht in mijn rechterhand en bezigheden waaronder het regelen van zaken van geldelijk belang zijn de redenen die mij hebben verhinderd om u te schrijven. Nu ik zonder pijn ben heb ik een vrije geest en zeg ik God dank die door zijn oneindige genade alle laster jegens mij tevergeefs heeft gemaakt en het gevoel van alle aanvallen op mij heeft weggenomen. Hij stopt de groei van mijn ongeduld en maakt dat ik in mijn kwalen berust, zonder zelfs een klacht te uiten.
- Om te antwoorden op uw verplichtende brief vergezeld van (de Franse vertaling van) Docter Doddridge, zeg ik u dat de schoonheid van deze vertaling ons compenseert voor ons lange wachten en dat zij de vertaling die ik heb in Hoogduits en in het Nederlands overtreft. En als het een mens zonder studie is toegestaan om zijn mening te uiten, vind ik deze nieuwe vertaling net zo krachtig in zijn mooie taal als de originele Engelse versie. De heren Vernede en Superville [waarschijnlijk Daniel de Superville jr.] hebben een nieuwe graad van glorie bereikt door recht te doen aan de beroemde schrijver, de één als vertaler en de ander als corrector.⁶⁹
- Het verbaast ons niet dat de hoogst geplaatsten van deze wereld onderdak geven aan de rede en aan alle vriendelijkheid en niet hoeven te lijden aan de grenzen van hun eerzucht, door vrij baan te geven aan hun roemzuchtigheid en belangen. De voorbeelden uit vroeger tijden en in onze dagen hebben ons eraan doen wennen; de ontaarding (verwording) van de mens staat ons niet toe om te hopen op enige algemene verandering [verbetering]. Maar als genoegdoening voor deze gebreken die ons mensen doet verachten, kunnen wij diegenen liefhebben en achten die in het geheel niet bezoedeld zijn, destemeer omdat ze zeldzaam zijn in alle klassen van de wereld.
- Wat steeds verbaast is om te zien hoe de heren predikers die ons ertoe drijven om op eerlijke wijze, sober en religieus te leven, daarvan niet zelf het goede voorbeeld geven. Zij zijn soms bovenmatig rijk, want zelfs 100 of 150 duizend “livres de rente” zijn niet voldoende om hun sensualiteit te voeden.⁷⁰
- Monsr. De la Millière heeft mij een keer bezocht; zijn tweede [voorgenomen] reis is door verscheidene voorvallen onderbroken. Mijn vrienden uit Vianen hebben hun bezoek uitgesteld tot de lente.
- Ik hoop u hier te zien met mijn vrienden uit Vianen.
- Ik verwacht dat ik u tevreden kan stellen; ik heb drie kamers voor mij, een geschikte keuken, kamers voor mijn knechten, een goed gevulde kelder, een zolder [of voorraadschuur; grenier], een tuintje met kropsla, kip, duiven, ochtendreveil en een roquet [een keffertje of druktemaker].

⁶⁷ Op 7-9-1751 (de datum van de brief) was prins Willem IV ernstig ziek en zijn overlijden werd spoedig verwacht. Hij overleed op 22-10-1751. Zijn weduwe werd regentes voor haar minderjarige zoon, erfstadhouder Willem Batavus.

⁶⁸ De brief is door De la Rocque gedateerd op 1751, zonder specificatie. Hij moet zijn geschreven na 22-10-1751 omdat op die datum prins Willem IV overleed, hetgeen (indirect) in die brief aan de orde komt.

⁶⁹ Met Vernede is vermoedelijk de Waalse predikant Jean Scipion Vernède bedoeld.

⁷⁰ Het is niet duidelijk welke waarde van een “livre” (een pond) werd bedoeld en evenmin of “rente” dient te worden gelezen als rente in de Nederlandse betekenis (als opbrengst van een belegd vermogen) of als (jaar)inkomen.

- Ik ga iedere zondagmorgen naar de kerk waar ik heb deelgenomen aan het Avondmaal.
- Door mijn indisposities loop ik moeilijk.
- Het ongemak aan mijn ogen hindert mij bij het lezen.
- Ik heb last van mijn rechterhand.
- Denk s.v.p. nog aan toezending van Les Memoires de Brandenbourg en aan La Mechanique du Feu.
- P.S.: ik zou graag willen dat u hier een vijftal dagen doorbrengt.

20-3-1752

- Een jichtaanval in mijn rechterhand, een verzwikking in mijn linkervoet en een blessure [omschreven als een “gentillesse”] opgedaan tijdens de overwinning bij l’Eau ⁷¹ in het jaar 1705, die opnieuw last geeft na meer dan 20 jaar rust, zijn er de oorzaak van dat ik u niet eerder heb kunnen bedanken voor de toezending van de Memoires de Brandenbourg.
- Ik ben al vier maanden niet buiten geweest en wandel in mijn kamer met een wandelstok zoals een grote jongen, in afwachting van de mooie maand mei waarin ik u weer hoop te zien.
- Vanuit Rotterdam vaart gedurende de zomer driemaal per week een boot naar Gorcum; als u ’s ochtends uit Den Haag vertrekt kunnen we ’s avonds gezamenlijk dineren.
- Bezie s.v.p. of u voor mij kunt kopen “Les Livres de Feu” van M. [monsieur] De la Douespe (dit boek wordt binnenkort geveild); ⁷² voorts Franstalig werk van Sherlock. Denk s.v.p. ook nog aan het tiende deel van Des Voyage.
- Vergeet s.v.p. niet zes [soep]tabletten mee te nemen.

21-4-1752

- Ik verwacht u op 5 of 7 mei. Het lijkt mij voor u het beste om de avond tevoren in Rotterdam te slapen. JB wacht u in Gorcum op [Verstrekt informatie over de vertrekdagen en -tijden van de boot uit Rotterdam].
- Ik hoop dat mijn vrienden uit Vianen hier ook komen in de week dat u hier bent evenals monsr. De la Millière.

3-7-1752

- Dank voor de boeken die u mij stuurde.
- Binnenkort wil ik u enkele ongebonden boeken toezenden die nog met leer bekleed moeten worden; met dezelfde bode zal ik u hiervoor fl. 6 en 10 stuivers doen toekomen.
- Ik bewaar aangename herinneringen aan uw bezoek.
- Monsr. Paris is mij gedurende 20 dagen gezelschap komen houden; ⁷³ hij bracht Spawater mee; hij wandelt met monsr. Gordon, een jonge verdienstelijke Schotse officier die loopt als een Bask en het fort rondloopt in twee minuten; wij eten nooit met hem zonder dat hij u groet. ⁷⁴
- Sinds uw vertrek ben ik enkele dagen zodanig ongesteld geweest dat ik het bed moest houden, maar nu ben ik zo gezond als mijn leeftijd en aftakelende lichaam dit toelaten en dat is voldoende zolang ik vijf of zes uur kan lezen zonder moe te worden.
- Met genoegen verneem ik dat u een voorspoedige terugreis had.
- Eveneens met genoegen verneem ik dat juffrouw Du Frainé zich mij nog kan herinneren; ik groet haar.
- Ik deel mee in de vreugde over de overwinning (de winst) (“gain de cause”) die uw vriend monsr. Pallardij heeft geboekt (verkregen) en groet hem.

⁷¹ L’Eau is vermoedelijk Waterloo waar inderdaad in aug. 1705 is gevochten (Wijn, 1956, band 1, p. 621).

⁷² Mogelijk is bedoeld op het boek dat Samuel de la Douespe (1703-1751) schreef over prins Willem IV (1711-1751) naar aanleiding van diens overlijden: La République pleurant son chef, ou fragment de sermon composé à l'occasion de la mort de S.A.S. monseigneur le Prince d'Orange, etc. etc. etc., verschenen in Den Haag, 1751.

⁷³ Paris is de predikant Johannes Willem Paris die De la Rocque in Hulst had leren kennen toen die daar in 1738 predikant werd. Deze was gehuwd met Johanna Theodora Streso, dochter van Caspar Streso (o.m. griffier en burgemeester van Hulst) (begr. Hulst 28-11-1727) en Alida Agnes Wierts (overl. in Gorcum, begr. in Hulst 1-3-1763). Johanna Theodora Streso is een zuster van de broers Streso die, wonend in Gorcum, met De la Rocque bevriend waren (De Navorscher, jrg. 1882, p. 582).

⁷⁴ Gordon was een officier in het regiment van Alexander Marjoribanks, (een regiment Schotten in Staatse dienst), waarvan een detachement vanuit Gorcum in de periode 1750-1753 op Loevestein verbleef (Hovenkamp en Van den Gruijthuijzen, 1986; Ringoir, 1981 b, p. 107-109); zie verder de hoofdtekst, paragraaf 5.6.

- p.s.: mijn papegaai imiteert het gekwaak van een kikker zo goed als zijn geheugen dit toestaat; ik hoop dat hij dit vanwege het doordringende lawaai begint te vergeten; daarentegen is hij sinds acht dagen begonnen om Van Hoorn te roepen; ik hoop dat dit een gunstig voorteken is.

10-12-1752

- De jicht heeft mijn rechterhand verlaten maar heeft zich nu meester gemaakt van mijn linkerhand.
- Dank voor uw brief en de toezending van 'l Histoire du siècle de Louis XIV van Voltaire.
- Ik verzoek u mij ongeacht de prijs te sturen: l'Esprit des Nations [ook van Voltaire] zodra dit boek zal zijn verschenen.
- Mijn vrienden uit Vianen zijn zeer verdrietig over het verlies (vertrek) van monsr. De la Millière die die plaats heeft verlaten vanwege ontevredenheid van de mooie dochter van de deugdzame monsr. Bonhomme; deze vrouw maakt haar vader erg verdrietig.
- Ik vraag me af of de verhuizing van de bibliotheek van de graaf van Rhoon [= Willem Bentinck] u niet zal belasten tot aanstaande Pasen. Hopelijk heeft u uw handen weer vrij tijdens de kermis in Den Haag zodat u weer naar hier kan komen om te genieten van de goede lucht, te slapen als "go go" [genoeg], te eten en drinken "a tire la rigo" [onbeperkt].
- Monsr. Gordon heeft al sinds drie maanden "la fièvre quarte" [de vierendaagse koorts, een vorm van malaria]; als hij een goede dag heeft kan hij mij heel even bezoeken; hij groet u.
- Ook JB is erg ziek geweest; ik stuurde hem naar Gorcum om medicijnen te halen. Zonder hulp, behalve die van de Heilige Geest, zou hij kunnen sterven. De Heilige Geest "gouverne les esprits ne touche celui de madame La Princesse a mon faveur" [de Heilige Geest heeft mevrouw de prinses (regentesse Anna van Hannover) niet in mijn voordeel aangeraakt; vermoedelijk doelt De la Rocque op het uitblijven van een beslissing van haar over gratie, waarom zal zijn verzocht].

14-1-1753

- Sinds kerst ben ik vanwege de koorts bedlegerig; JB heeft verscheidene nachten gewaakt; de wil van God zal geschieden.
- Mijn "hermitage" [mijn eenzame plek] is vol met geografische kaarten.
- Stuur s.v.p. de brieven van madame De Maintenon, zodra ze gedrukt zullen zijn.⁷⁵

26-2-1753

- Ik maak er mij ongerust over dat het alweer enige tijd is geleden dat ik nieuws van u heb vernomen.
- Ik heb veel pijn op de borst [ik heb veel last van benauwdheid]. Voor de eerste keer deze winter heb ik geen medicijnen. Onze "voisinage" [naburige gemeente; vermoedelijk is hier Gorcum bedoeld] is vanwege het weer (ijs, regen en zware stormen) lastig bereikbaar zoals Japan.
- Door eenzaamheid ben ik gedwongen om te lezen, zowel overdag als 's nachts bij kaarslicht. Mijn ogen lijden daaronder ("mon grande solitude me force même a la chandelle").
- Nieuwe boeken (vooral die welke u heeft aanbevolen) en goede smaak dragen eraan bij dat ik mij na het diner minder serieus bezighoud dan gedurende de middag.
- Vrienden raden mij aan een boek van een anonieme Engelsman te lezen dat in het Frans is gedrukt en in Londen in 1750 is verschenen; het gaat over "La Theorie des sentiments agreable" en is een "precieux [waardevol] morceau de philosophie morale".⁷⁶ Ik verzoek u dit voor mij te kopen indien u dit in Den Haag kunt vinden; zo niet, dan laat ik het uit Amsterdam komen.
- Ik herinner aan mijn wens om in het bezit te komen van de brieven van madame De Maintenon. Mijn hand dwingt mij nu om te stoppen.

30-4-1753

- Door de onverwachte dood van kolonel De la Millière heeft u een goede vriend verloren.
- Ik heb nog steeds pijn op de borst.
- Ik ben weer even uit bed om aan tafel te eten en in mijn kamer te wandelen.

⁷⁵ Bedoeld werden de brieven van Françoise d'Aubigné, markiezin van Maintenon (1635 -1719), beter bekend als Madame de Maintenon, aanvankelijk de maîtresse en later de tweede echtgenote van Lodewijk XIV van Frankrijk.

⁷⁶ Waarschijnlijk betreft dit: Louis Jean Lévesque de Pouilly, Théorie des sentiments agréables, où ... après avoir indiqué les règles que la nature suit dans la distribution du plaisir, on établit les principes de la théologie naturelle et ceux de la philosophie morale, verschenen in Parijs in 1748.

- Ik wacht af wanneer mooi weer en de kermis van Den Haag mij te hulp zullen komen [lees: wanneer u weer op bezoek komt].

12-5-1753

- Monsr. Gordon en JB waren afgelopen maandag in Gorcum om u te begroeten en naar hier te begeleiden, maar ze zijn bedroefd teruggekeerd omdat ze u niet konden vinden [Marchand was wel naar Gorcum gereisd; hij liet daar papieren en kip (vermoedelijk pâté) voor De la Rocque achter].
- Gordon groet u; hij is de gehele winter ziek geweest, maar werkt aan zijn herstel; hij zal hier enkele dagen doorbrengen, hetgeen mij plezier doet.
- Monsr. Lafont heb ik sinds de vorige zomer niet meer gezien; hij heeft mij bericht over zijn aanstaande huwelijk in Maastricht.
- Ik ben er zeker van dat indien u de brief [of brieven?] van maarschalk van Saxen ⁷⁷ zou hebben gelezen, alvorens deze te sturen, u verbaasd zou zijn geweest; het is een dwaas boek dat nieuw publiek zal trekken. Het verdient geen mooie pen (“un beau stille”). Ik heb niet het geduld gehad om het helemaal te lezen.
- De andere boeken las ik met plezier.
- Ik ben in afwachting van de globes met hun andere stukken.
- Naar alle waarschijnlijkheid ⁷⁸ zult u het Testament Politique van Alberoni als slechter beoordelen dan iemand zonder studie.
- Aangezien we elkaar vóór a.s. september niet zullen zien, bericht mij s.v.p. wie de auteur is van de bijlagen die ik niet aantrof in “le Mercure de France” [een Franse krant]; deze bijlagen zouden erg scherpzinnig (“mordante”) zijn.
- JB heeft al voorbereidingen getroffen voor een volgend bezoek van u, rekening houdend met uw smaak.
- De jonge Streso is getrouwd, maar is niet bang om veel kinderen met zijn vrouw te krijgen; zijn eerstgeborene staat op het punt geboren te worden.
- Monsr. Lafont is in Maastricht.
- Secretaris Van Hoey (Mr. Johan Schilthouwer van Hoey) is gehuwd en is nu gebonden.
- Monsr. Brand is eindelijk aangekomen. ⁷⁹
- Indien “le panier” [korf; onderstel] dat (die) u hebt niet groot genoeg is voor het dragen van twee globes, lever dan s.v.p. een geschiktere. De beurtschipper van Gorcum naar Den Haag (die deze brief brengt) zal de “panier” vervoeren.

15-7-1753

- Ik heb de twee aardige kleine globes ontvangen, vergezeld van het Testament Politique [van Alberoni] van de hardloper (“galopeur”) van het ene naar het andere halfroend.
- Ik verwacht met plezier de tweede [of de elfde?] uitgave over de eeuw van Lodewijk XIV [volgt een opmerking over Voltaire].
- Ik hoop u in september a.s. weer enkele dagen te ontvangen. Ook monsr. Gordon verheugt zich daarop.
- Ik krijg een afkeer van medicijnen die zwaar op de maag liggen; ik verzocht om pikelharing (“les haranpec”) en kersen die mijn maag zodanig hebben gereinigd dat ik een kwart pond (“quarteron”) vlees een beetje kan verdragen; en dat is voldoende met een goede soep en met goede wijn.
- Mijn incommoditeiten [ongemakken] hebben mij de gehele winter vergezeld; ik berust in de wil van God, maar niet op de manier van de protestante Jezuïeten, maar met een oprechte nederigheid en christelijkheid, als een unieke manier om zijn zegen in rust en vrede te bezitten.
- Wijlen maarschalk generaal graaf Maurits van Nassau is een van de meest rechtschapen mensen ter wereld geweest, Godvrezend en dapper zonder uiterlijk vertoon, altijd het goede doende, maar nooit

⁷⁷ Maarschalk graaf Maurits van Saxen (Saksen) (1696-1750) was als generaal van het Franse leger betrokken bij de strijd in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog en in die hoedanigheid een geducht tegenspeler van De la Rocque, vooral tijdens het beleg van Hulst in 1747.

⁷⁸ Het genoemde boek is waarschijnlijk: Giulio Alberoni (1664-1752), Testament politique du Cardinal Jules Alberoni: Recueilli de divers mémoires, lettres & entretiens de son Eminence, vertaald uit het Italiaans; een herziene versie verscheen in Lausanne, 1753. Alberoni was o.m. aartsbisschop van de Spaanse stad Sevilla en eerste minister van Spanje.

⁷⁹ Waarschijnlijk is bedoeld op een lid van het geslacht Brand dat was geparenteerd met de familie Streso; zie paragraaf 5.6.

met het een of andere kwaad.⁸⁰ Ik heb hem altijd liefgehad en gerespecteerd zonder enigerlei weldaad te hebben ontvangen; in de eeuwige rust hoop ik hem spoedig te volgen.

10-11-1753

- Uw zaken stonden niet toe dat wij u hier konden zien en samen konden eten; sta me toe dat ik u wat kippenpâté stuur, bereid door mijn trouwe JB.
- Vanwege mijn bestellingen stuur ik u alvast vier ducaten.
- Monsr. Gordon is nog niet hersteld; ik zou wensen dat ik hem eerder kon zien. Maar de wegen zijn slecht en mijn burens zijn luiards; u kunt zich voorstellen dat ik eenzaam ben en dat mijn ogen dit niet kunnen verdragen [door eenzaamheid was De la Rocque gedwongen om veel te lezen].
- Sinds enkele dagen ben ik bevrijd van de koorts en de jicht, maar ik heb nog veel last van pijn op de borst (benauwdheid).
- Ik heb “L ‘Histoire de la Reformation” van de beroemde Burnet gelezen [onder meer] over de brandstapel, rad braken en de galg.⁸¹
- Dit jaar zijn vele kennissen overleden: ik heb zes van mijn “parents” [verwanten] en twee van mijn vrienden verloren;⁸² zij waren allen nuttig voor de wereld; dat ben ik niet meer.
- De Almachtige heeft nog geen aanleiding gevonden om mij bij zich te roepen. Ik moet dus het gebruikelijke doen om mijn dagen te verlengen. Al doende ervaren wij een niet onder woorden te brengen troost; die laat zich slechts vinden in christelijke meditatie zonder enige mengeling van hypocrisie.
- Ik wens u toe dat u het wat minder druk hebt en wat meer rust krijgt.
- Ik schrijf dit in een krabbelschrift met mijn rechterduim in een draagdoek.

4-1-1754

- Ik hoop dat u nog vele jaren gezond zult leven.
- De boeken die u stuurde zijn wonderlijk goed ingebonden.
- Ik attendeer u weer op de bestelling van het 10de deel van Les Voyages.
- Ik wil graag Les Voyages de l’Amerique lezen.
- Ik heb met plezier het tweede deel van het derde deel van Voltaire gelezen.
- Monsr. Gordon groet u. Hij gaat deze winter op campagne met zijn geachte kolonel. Onze “petit ministre” [hij zal de predikant Lafont bedoelen] heb ik sinds lang niet meer gezien vanwege slechte wegen en veel regenbuien die iedereen thuis houden.
- Met ongeduld zie ik uit naar de mooie maand mei; ik hoop u weer te zien; de directeur van mijn “petit commune” zal er peper voor sparen en ik zal de bloemetjes buiten zetten.
- Mijn “don Jan en zijn dona Miria” [JB en zijn echtgenote Anna Maria] zijn u erkentelijk en groeten u.
- Mijn hand dwingt mij de pen neer te leggen.

22-4-1754

- Ik heb de winter triest doorgebracht zonder in staat te zijn mijn kamer te verlaten; ik voel me nu weer tamelijk goed en heb Pasen gevierd.
- Ik wacht de kermis van Den Haag ongeduldig af [omdat Marchand die placht te ontwijken] in de hoop dat uw bezigheden en het weer u toestaan om op bezoek te komen.
- Monsr. Gordon groet u; hij is met zijn regiment vertrokken naar Tournay [Doornik].
- Ik heb er plezier in om te converseren met de dappere Ecossois [Schotten] en met het lezen van goede boeken van hun [regiments]bibliotheek.

⁸⁰ De la Rocque doelt op graaf Willem Maurits van Nassau-Ouwerkerk (heer van Ouwerkerk en van Woudenberg), die op 10 december 1679 is gedoopt als zoon van Graaf Hendrik van Nassau-Ouwerkerk (1640-1708) en Françoise van Aerssen (1642-1720). Hij huwde op 26 augustus 1708 met zijn nicht Charlotte van Nassau-Odijk. Als hoofdofficier in het Staatse leger was hij een collega van Pieter de la Rocque. Van 1713 tot 1717 was hij commandeur van Ieper en van 1730 tot 1753 gouverneur van Sluis (de vaste garnizoensplaats van het regiment van Pieter de la Rocque). In 1747 werd hij bevorderd tot veldmaarschalk. Vanaf 25 januari 1749 tot zijn overlijden was hij gouverneur van Staats-Vlaanderen (NA, Raad van State, 1.01.19, inv. 1932, fol. 246 e.v.). Deze functie werd eerder door Pieter de la Rocque werd vervuld. Hij overleed in Den Haag op 26-5-1753 en werd begraven in de familiegrafkelder te Ouwerkerk a.d. IJssel (zie voor hem o.m. Ringoir, 1981 a, p. 1; Van Nimwegen, 2002, diverse plaatsen en Zwitzer, 2012, idem).

⁸¹ Gilbert Burnet (1643-1715), Histoire de la réformation de l’église d’Angleterre, uit het Engels vertaald door Jean Baptiste de Rosemond; de twee delen verschenen voor het eerst in de jaren 1683-1685.

⁸² Het is onduidelijk welke verwanten en vrienden zijn bedoeld.

28-10-1754

- Ik verzoek u het elfde deel van Les Voyages te sturen en eventuele andere boeken waarvan u denkt dat ze geschikt voor mij zijn.
- Ik heb een verschrikkelijke bloeduitstorting, waarvan de pijn (“le feu”) mijn rechteroog heeft bereikt, dat in het verband zit. Zo kan ik niet goed lezen. Daar staat tegenover dat ik nu meer tijd heb voor meditatie.
- Meditatie is goed voor mijn geest, vooral gezien mijn oude leeftijd en mijn kwalen, vooral mijn longziekte (“mal de poitrine”).
- Ik heb afgelopen zomer enkele eervolle bezoeken gehad, maar niet van de “Illustere Batave” die ik prefereer boven alle andere [daarmee bedoelt hij vermoedelijk Marchand].
- PS: mijn trouwe knechten [JB en zijn echtgenote] hopen dat de gekruide pâté u zal smaken en nemen de vrijheid u hun respect te betuigen.

25-11-1754

- Ik hoop dat mijn brief van 28 oktober jl. vergezeld van kalkoenpâté u in goede orde heeft bereikt.
- Uw brief van dezelfde datum heeft mij diep bedroefd; wat een ellende met onze gezondheid, gelet op uw verlamming (beroerte) (“attaque de paralgie”) en mijn ontstoken ogen.
- Ik zie ervan af om bij kaarslicht te lezen, hoewel ik mij graag onderhoud met illustere doden.
- Heb geduld mijn vriend, de Almachtige die ons zijn beproeving stuurt zal deze ook doen ophouden en ons bevrijden.
- Houd mij s.v.p. op de hoogte van nieuws over u.

12-4-1755

- Hoewel de jicht het voor mij nauwelijks mogelijk maakt om u te schrijven, wil ik toch, zij het in kladschrift, informeren naar uw gezondheid [de brief is inderdaad moeizaam geschreven].
- Laat me s.v.p. weten of verandering van lucht niet goed voor u zou zijn.
- De boten naar Keulen passeren Gorcum en kunnen hier halt houden.
- Ik hoop op een aangenaam bezoek volgende maand; er is een directe boot van Den Haag naar Gorcum waar JB u zal opwachten.
- U ziet ongetwijfeld uit naar een goede tijd in de mooie maand mei waarin we samen kunnen kuren (“prendre les eaux”) en wandelen over de verhoogde wal (“rampart”) van het fort in de gezonde lucht van de Rijn (voor mij een zuiverend, versterkend medicijn) en te mediteren over het twaalfde hoofdstuk van het [Bijbelboek] Prediker.⁸³
- Ik besluit om u [nogmaals] te vragen het 11de deel te sturen van Des Voyages.

8-7-1755 (jaar niet vermeld, verm. 1755) (geschreven in een slecht handschrift)

- Dank voor de gestuurde boeken; via de bode Stavast stuur ik u fl. 29.
- Stuur s.v.p. het 11de deel van Des Voyages zodra dit gedrukt is.
- Ik ben er ontstemd over dat uw terugreis niet goed is verlopen [Marchand is kennelijk op bezoek geweest]; de wind regeert ons vaak. Ik herinner me dat ik eens ingescheept was voor een gewoon navigatie-traject van drie uren; vanwege de wind en dichte mist duurde dit verblijf op het water 24 uur.
- JB bedankt u voor het cadeau dat u hebt gegeven aan zijn lief kind dat zijn vader volgend jaar zal vergezellen tijdens een volgende ontmoeting.⁸⁴
- [Verwijst weer naar werk van Pibrac].⁸⁵
- U hebt de groeten van monsr. [majoor] De Jonquière [die kennelijk op bezoek is geweest].⁸⁶

⁸³ Met de Rijn zal de Waal zijn bedoeld, een zijtak van de Rijn. Het genoemde hoofdstuk van het Bijbelboek Prediker eindigt aldus: “En tot slot, mijn zoon, nog deze waarschuwing: er komt geen einde aan het aantal boeken dat geschreven wordt, en veel lezen mat het lichaam af. Alles wat je hebt gehoord komt hierop neer: heb ontzag voor God en leef zijn geboden na. Dat geldt voor ieder mens, want God oordeelt over elke daad, ook over de verborgen daden, zowel over de goede als de slechte.” (versie van het Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem, 2004).

⁸⁴ Dit kind is waarschijnlijk Johan Baptist de Vleeshouwer, r.k. ged. Gorcum 1-8-1751 (nadat een gelijknamige zoon, die op 16-2-1750 in Gorcum was gedoopt, was overleden).

⁸⁵ Dit zal het eerder genoemde boek zijn van Gui Du Faur de Pibrac (1529-1584) over de kunst van het goede leven (zie de brief van 14-3-1750).

⁸⁶ De genoemde majoor is Jean Francois de Dompierre de Joncquière; deze werd op 13-2-1748 (toen 38 jaar oud) door de Hoge Krijgsraad verhoord vanwege zijn betrokkenheid als kapitein van een compagnie van het

25-3-1756

- Ik schrijf u aan het einde van de vierde maand waarin ik geplaagd wordt door jicht, eerst aan mijn rechterhand en vervolgens aan mijn linkerbeen; ik moet door drie personen vanuit mijn bed in de fauteuil worden gezet.
- Uw laatste brief met een vergelijking van de macht van de Engelse koning met die van onze stadhouder heeft mij in goede orde bereikt.
- Majoor De Jonquière zal de memoires kopen van de graaf Van Saxon die ik zal doorlezen. Ik verzoek u mij te laten weten wat u vindt van het 11de en 12de deel van Des Voyages die volgens monsr. Lafont zijn verschenen.
- Ik heb al enkele weken niet kunnen lezen.
- Mijn bewonderde vriend monsr. Paris, waarde predikant, zal mij de drie delen bezorgen van *Philosofe Chrétien*, geschreven door monsr. Formeij, predikant in Berlijn, groot filosoof en een goed christen.⁸⁷
- Mijn trouwe knecht zorgt goed voor een oude en onaangenaam jichtige 76 jaar oude man (“76 ans passé”).
- Stuur mij s.v.p. snel nieuws over u vergezeld van *Doddridge* en van de draagbare *Dictionaire*.
- p.s. (1) de graaf Charles Benting [Charles Jean Bentinck] is in Den Haag;⁸⁸ vindt u ook niet dat het een goede gelegenheid is om de lange memorie-brief van de 27ste aan monsr. de graaf [van] Rhooon [= Willem Bentinck, broer van Charles] te [benutten] om te sonderen of de prins mij de gunst zou willen verlenen om mij te verbannen naar Vianen waar ik een huis kan betrekken met een kleine tuin, waar ik de rest van mijn dagen kan doorbrengen zonder nog ooit te vertrekken?
- p.s. (2) men heeft mij de dwaze streken verteld van onze mannen hier [vermoedelijk worden hiermee gedetacheerde militairen bedoeld]; sindsdien ben ik met hen gebrouilleerd; als ik u de details vertel zult u zich dood lachen [waarover wordt niet vermeld].
- p.s. (3) ik ken monsr. Lannoy; hij is een eerlijk man met goede gevoelens en een dapper officier; hij heeft niet in Sluis gecommandeerd [hij was daar geen commandeur], maar heeft daar [slechts] gefunctioneerd als plaatsmajoor ofwel groot-majoor.⁸⁹ Ik kan niet begrijpen wat men van hem wil [waarvoor wordt niet vermeld].⁹⁰
- Ik heb de boeken van De Gaillard ontvangen.
- Monsr. Lafont heeft mij de vier delen gestuurd die u aan hem voor mij had geadresseerd.
- Ik verzoek u om toe te voegen aan alle mooie boeken die u mij reeds hebt geleverd, een zakalmanak van Moetjens teneinde mijn bibliotheek te completeren zoals *Harlequin* doet met fluitspel.
- Ik wacht met ongeduld op “la gelée” [vermoedelijk gelei/pâté die Marchand had toegezegd].
- Ik zal blij zijn iets van of over monsr. Lannoy en de anderen te vernemen. Mijn hemel. Ik sluit af door u te verzekeren dat niemand mij dierbaarder is dan u.
- [Nog een p.s.]: stuur s.v.p. Le discours sur la Providence Divine [het debat over de Goddelijke voorzienigheid] van Sherlock.

regiment van Daniel de Brauw bij de belegering en capitulatie van Philippine in april-mei 1747 (NA, arch. Hoge Krijgsraden, toegang 1.01.45, inv. 282). In 1756 was hij majoor in het regiment van Lodewijk prins van Saksen-Hildburghausen (NA, Raad van State, 1.01.19, inv. 1539, fol. 25 v). Hij werd bevorderd tot luitenant-kolonel op 18-3-1766 en tot kolonel-titulair op 1-1-1779 (Ringoïr, 1981 b, p. 61).

⁸⁷ Gedoeld werd op Jean Henri Samuel Formey (1711-1797). Vermoedelijk bedoelde De la Rocque diens boek: *La belle Wolfienne ou abrégé de philosophie Wolfienne*, drie delen, Den Haag, 1741-1753.

⁸⁸ Gedoeld werd op Charles Jean Bentinck tot Nijenhuis (1708-1779). Deze was vertegenwoordiger van Overijssel in de Staten-Generaal (‘s Gravenhaegse Courant, 5-7-1747; hij was in 1747 voorzitter van de Staten-Generaal).

⁸⁹ Zwitzer, 2012, p. 828.

⁹⁰ Dit betreft Hendrik de Lannoy die sinds 25-1-1746 groot-majoor was in Sluis, de thuisbasis van het regiment van Pieter de la Rocque. Hij werd 9-3-1736 majoor, 17-11-1741 luitenant-kolonel, 6-3-1748 kolonel-commandant en 14-3-1766 generaal-majoor, steeds in hetzelfde regiment, eerst onder Christiaan Coenraad Heyder, dan onder Simon Bernardus Tyssot van Patot en tenslotte onder Hyacinth graaf d’Envie (Ringoïr, 1981 b, p. 39-41). Hij overleed op 10-5-1771 (Zwitzer, p. 802).

Personenindex bij bijlage nr. 15

- Aa
A.J. van der, 8
Abbadie
Jacques, 7
Aerssen
Françoise van, 20
Alberoni
Giulio, 19
Allestree
Richard, 6, 9
Anson
George, 10
Argenson
D', graaf, 12
Aubert de la Chesnaye des Bois
François Alexandre, 4
Aubigné
Françoise d', markiezin van
Maintenon, 18
Beausobre
Isaac de, 6
Bentinck
Charles, 22
Willem, 5, 18, 22
Berg
J. van den, 7
Berkvens-Stevelinck
C.M.G., 1
Béthune
Maximilaen de, 9, 10
Bonhomme
Dirk, 5
Hendrik, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11,
12, 13, 14, 18
Bourdeille
André de, 7, 9
Pierre de, heer van
Brantôme, 7, 9, 10
Brand
Adriana, 19
Johan, 19
Brantôme. *Zie* Pierre de
Bourdeille
Brauw
Daniel de, 3, 22
Brouë
Gregorius Andries Rudolph
de la, 6
Johan Adolf de la, 6
Burnet
Gilbert, 3, 20
Calmet
Augustinus, 3, 4
Cambois du Roc(q)
Mattheus, 6
Cazeaux (Cazaux) (Lacaze)
Martha, 6
Courayer
Pierre François le, 7
Doddridge
Philip, 7, 13, 14, 16, 22
Douespe
Samuel de la, 17
Eggers
Jacob, 12
Envie
Hyacinth graaf d', 22
Epen
D.G. van, 2
Fock
Francois, 8
Formey
Jean Henri Samuel, 22
Frai(s)né
mademoiselle du, 11, 13, 14,
15, 17
Funck
kapitein in Franse dienst, 12
Furetière
Antoine, 3, 4
Gargon
Mattheus, 3
Gauger
Nicolas, 15
Gayot de Pitaval
Francois, 5
Gilles
Jacob, 8
Gordon
Robert, 17, 18, 19, 20
Gosse junior
Pierre, 12
Gruijthuijzen
A.G.M. van den, 17
Hannover
Anna van, 6, 18
Hardenbroek
Jacob van, 4, 5, 7, 8, 9, 10,
13, 15
Harenc
predikant, 13
Heyder
Christiaan Coenraad, 22
Hoey
Abraham van, 12
Caspar van, 15
Holstein-Gottorp
Frederik August prins van, 6
Hoorn
Hendrik van, 2, 18
Hovenkamp
H.A.R., 17
Hübner
Johann, 6
Illens
D', kapitein in Franse dienst,
12
Joncquières
Jean Francois de Dompierre
de, 21
Jurieu
Pierre, 7
Kobus
J.Chr., 5
Königsegg-Rothenfels
Joseph Georg Lothar graaf
van, 14
Lacaze (Cazeaux, Cazaux)
Martha, 6
Lafont
Gabriel, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13,
19, 22
Lambregts
Charles de, 13, 14
Lannoy
Hendrik de, 14, 15, 22
Lévesque de Pouilly
Louis Jean, 18
Lodewijk XIV (van Frankrijk),
18
Maintenon. *Zie* D'Aubigné
Marchand
Prosper, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10,
11, 12, 15, 19, 20, 21, 22
Marjoribanks
Alexander, 17
Millière
Alexander de la, 3, 4, 5, 13,
14, 16, 17
Moetjens
Adriaan, 5, 6, 10, 22
Mondragon
Spaans veldheer, 7
Moréri
Louis, 6
Mulder
Anna Maria, 20
Nagtglas
F., 6
Nassau-Odijk
Charlotte van, 20
Nassau-Ouwerkerk
Hendrik graaf van, 20
Willem Maurits graaf van,
20
Neck
Aletta van, 12
Nimwegen
O. van, 20
Nuttall
G.F., 7
Obdam

graaf van. *Zie* Jacob van
Wassenaer van Obdam

Oostee
Cornelia Boudina Mathia
van, 12

Pallardy
Hendrik, 14, 17

Paris
Johannes Willem, 17, 22

Pauschinger
Melchior, 12

Pegorier
Cesar, 9

Pibrac
Gui Du Faur de, 11, 21

Placette
Jean de la, 3

Poniatowski
Stanislaw, 6

Prevost
Jean Bernard, 9
Jean Philip, 9
vestingbouwkundig
ingenieur, 9

Prévost
Antoine Francois (alias
Prévost d'Exiles), 10

Rapin Thoyras
Paul de, 6

Reede van Outshoorn
Barend Cornelis baron van,
14

Riemsdijk
W.P. van, 12

Ringoir
H., 3, 5, 6, 9, 13, 14, 17, 20,
22

Rivecourt
George Frederik de, 5, 8
W.G.H., 5

Rivière
Francois Alexander de la, 14

Rocque
monsr. N.N. de la (uit
Berlijn), 9

Roger
Etienne, 6

Saksen
Maurits van, 19

Saksen-Hildburghausen
Lodewijk prins van, 22

Sarpi
Paolo, 7

Saunières de Laurière
Jacques de, 3, 11, 15

Scherlock
William, 7, 9

Schilthouwer
Cecilia Geertruyd, 12

Schilthouwer van Hoey
Johan, 12, 19

Schley
Jacob van der, 10

Sherlock
William, 7, 9, 14, 15, 17, 22

Sirtema van Grovestins
Douwe, 6

Smissaert
Carel, 3

Stavast
bode, 21

Steele
R., 9

Steyn
Pieter, 8

Streso
Casparus, 17
Constantinus, 3
familie, 17, 19
Johanna Theodora, 17
Lodewijk Hillegardus, 3
Pieter Gijsbrecht, 3

Sully
graaf van. *Zie* Maximilaen
de Béthune

Superville junior
Daniel de, 8, 16

Superville senior
Daniel de, 8

Telders
A., 12

Tillemont
Sébastien Le Nain de, 7, 8,
13

Tyssot van Patot
Simon Bernardus, 22

Vallemont
Pierre de Lorrain de, 5

Van Duyn
D. van, 12

Vergé
Johan Chion du, 3

Verlinden
Jacobus, 2, 9

Vernède
Jean Scipion, 16

Villattes
Henry baron des, 14

Villemont
N.N. de, 12

Vitringa junior
Campegius, 11

Vitringa senior
Campegius, 11

Vleeshouwer
Jan Baptist de, 3, 4, 7, 8, 12,
13, 15, 17, 18, 19, 20, 21

Voltaire, 6, 18, 19, 20

Wassenaer van Obdam
Jacob van, 14

Werenfels
Samuel, 7

Wierts
Alida Agnes, 17

Wijn
J.W., 17

Willem Batavus
erfstadhouder (zie Willem
V), 5, 6

Willem IV
prins, 14, 16, 17

Wybo
Jan, 5

Xavier
prins, hertog van Saxon, 12

Zwitzer
H.L., 5, 6, 14, 20, 22